

UNIVERSITATEA „OVIDIUS” CONSTANȚA
FACULTATEA DE TEOLOGIE

POCĂINȚA,
CALE SPRE ÎMPĂRĂȚIA CERURILOR ÎN VECHIUL
TESTAMENT

- REZUMAT -

Conducător: Pr. Prof. Univ. Dr. EMILIAN CORNIȚESCU

Susținător: Pr. Drd. CRISTINEL MUSCALU

CONSTANȚA

2012

PLAN TEZA

•	INTRODUCERE.....	3
	Generalități. Pocăința și posibilitatea eliberării de păcat, la popoarele lumii	5
I.	Raiul sau împărăția cerurilor, locul de întâlnire a omului cu Dumnezeu.....	12
	1. Edenul, împărăția pierdută.....	14
	2. Raiul eshatologic – împărăția cerurilor.....	23
II.	Izgonirea protopărinților din rai.....	28
	1. Neascultarea de porunca divină.....	28
	2. Consecințele păcatului strămoșesc. Îndepărtarea protopărinților din rai.....	35
III.	Poruncile divine, mijloc de îndreptare a omului spre împărăția cerurilor....	43
	1. Necesitatea Legii vechi pentru îndreptarea omului.....	43
	a) Darea Legii și încheierea Legământului: garanții pentru împărăția cerească.....	53
	2. Moralitatea Legii Vechiului Testament și raportul ei față de pocăință...59	
	3. Împlinirea Legii divine, un alt mijloc de revenire către Dumnezeu.....	74
	a) Statura omului drept.....	74
	b) Despre necesitatea împlinirii legii, în Cartea psalmilor.....	79
	c) Împlinirea Legii privită în termeni rituali	82
	d) Raportul dintre împlinirea Legii și frica de Dumnezeu.....	90
	4. Călcarea Legii divine și depărtarea de pocăință prin cârtire și răzvrătire	97
IV.	Pocăința, mijloc de întoarcere a omului către Dumnezeu.....	108
	1.Noțiunea de pocăință după Vechiul Testament.....	108
	a) Pocăința în psalmi.....	130
	b) Psalmul 50, model de pocăință.....	136
	2. Îndemnul profeților la pocăință.....	154
	a) Exemplul personal de pocăință al profeților.....	160
	b) Combaterea corupției și moravurilor societății.....	163
	c) Formalismul ceremoniilor cultice în detrimentul adevăratei pocăințe.....	165
	d) Idolatria, eșec al pocăinței.....	170
	e) Chemarea la adevărata pocăință.....	173
	3. Îndelunga răbdare a lui Dumnezeu în fața căinței oamenilor.....	183
	4. Recunoașterea și mărturisirea păcatelor cale spre pocăință.....	188
V.	Forme de pocăință după Vechiul Testament.....	196
	1. Plângerea.....	199
	2.Ruperea hainelor, îmbrăcarea în sac și turnarea cenușei în cap.....	209
	a) Ruperea hainelor	210

b) Îmbrăcarea în sac	212
c) Turnarea cenușei pe cap	214
d) Tunderea părului și a bărbii	215
e) Rolul penitential al materiilor folosite de evrei	217
3. Rostul postului în îndreptarea omului.....	232
4. Raportul dintre pocăință și post.....	243
a) În perioada preexilică	245
b) În perioada postexilică	249
5. Relația dintre pocăință și jertfe.....	255
VI. Tipuri de pocăință	271
1. Pocăința individuală	271
2. Pocăința colectivă	282
VII. Valoarea pocăinței după Noul Testament.....	291
1. Sfântul Ioan Botezătorul, trăitor și propovăduitor al pocăinței	293
a) Sfântul Ioan Botezătorul, ascet și trăitor al pocăinței	295
b) Sfântul Ioan Botezătorul, propovăduitor al pocăinței.....	299
c) Botezul lui Ioan, botez al pocăinței.....	308
d) Ucenicii Sfântului Ioan, rod al propovăduirii pocăinței	311
e) Mandeenii: ucenici ai lui Ioan?	316
2. Iisus Hristos, model desăvârșit de pocăință.....	319
a) Mântuitorul Hristos, model personal de pocăință	322
b) Învățătura lui Hristos despre pocăință.....	326
c) Principii, procedee și figuri de stil utilizate de Hristos pentru propovăduirea pocăinței.....	334
d) Pocăința, cale spre Împărăției Cerurilor în predica hristică	341
VIII. Rostul și actualitatea pocăinței pentru creștini	354
1. Scopul pocăinței după Vechiul și Noul Testament	359
2. Problema pocăinței în condițiile societății secularizate de astăzi	364
a) Situația actuală a societății.....	366
b) Pocăința după modelul veterotestamentar, remediu și pentru societatea modernă	372
c) Perspective pentru societatea zilelor noastre.....	375
CONCLUZII	379

Cuvinte cheie: Vechiul Testament, rai, împărăția cerurilor, Împărăția lui Dumnezeu, poruncile divine, păcat, pocăință, forme de pocăință, secularizare.

Pocăința, cale spre împărăția cerurilor în Vechiul Testament.

În lucrarea de față am încercat să scoatem în evidență importanța pocăinței în Sfânta Scriptură a Vechiului Testament pentru mântuirea oamenilor. Dacă ar fi să etichetăm acest subiect ajungem și noi să constatăm că pocăința este o floare rară a virtuților.

Ea și-a făcut loc în mai toate credințele religioase încă din antichitate, având același scop: eliminarea, curățirea și expierea păcatelor. La popoarele păgâne am putut observa că evlavie lor era sporită mai mult pe a ritualurile magice ce însoțeau actul penitențial (spălări, scuipări, treceri prin foc, vărsări de sânge, etc.) în detrimentul doctrinei că divinitatea este cea care absolvă păcatele și nu actul religios sec. Dar din paginile Sfintei Scripturi am putut observa că cel mai important rol al pocăinței este recăpătarea stării harice de dinainte de păcat, primordial fiind deasemeni valoarea pe care o dă Dumnezeu transformării lăuntrice a omului, cerând lepădarea păcatului egoist și întoarcerea către Adevăr.

Sentimentul pocăinței apare la cel dintâi om păcătos. Unde este păcat se cere numaidecât și pocăință. Ea a fost cerută de Dumnezeu încă din rai. Atunci a fost pentru prima oară când Creatorul i-a întins o mână salvatoare omului. Adam cel căzut a fost chemat la viață de Dumnezeu imediat după cădere (Facere 3, 9), căci de atunci a început să fie necesară, căci protopărinții prin păcatul neascultării au căzut din har, iar singurul medicament pe care l-a cerut Creatorul pentru reconciliere a fost căința. Dar cum Adam nu a răspuns prin pocăință chemării (Facere 3, 10), și poate altele ar fi fost urmările în lume, a urmat numaidecât căderea dinstarea paradisiacă și alungarea pentru totdeauna din Eden. Odată cu ieșirea din Eden și intrarea în istorie, omul a făcut trista experiență că păcatul este o povară grea pentru suflet și a înțeles pe propria piele că este absolută nevoie de căință pentru a scăpa.

Ulterior, la fel s-a întâmplat și cu urmașii lui Adam. Toți au avut momente de răscruce, în care au putut înțelege folosul pocăinței în actul de restaurare a omului. În toate timpurile, mesagerii voinței divine au pus în evidență, imensul folos aduce smerenia de bunăvoie și asumarea stării de păcătoșenie, dimpreună cu recunoașterea ei. Aceasta deoarece pocăința nu are doar o documentare biblică ci și una psihologică și socială. Prin ceea ce s-a învățat de scriitorii biblici prin insuflarea Duhului lui Dumnezeu, pocăința este o necesitate morală, o trebuință a naturii omenești, căci ridică omul de la moarte către viață.

Unde este păcatul acolo se afirmă cu tărie necesitatea căinței și a îndreptării. Astfel pocăința începe cu cel dintâi om păcătos și în religia creștină, și merge mai apoi paralel

cu păcatul în întreaga Sfântă Scriptură, deoarece Edenul „locul de întâlnire a omului cu Dumnezeu” a devenit o „împărăție pierdută” ca urmare a neascultării protopărinților de porunca singură și simplă a lui Dumnezeu, care consta din a nu mânca dintr-un singur pom. Astfel “neascultarea de porunca divină” a avut drept consecință “alungarea protopărinților din rai”. Acest aspect am încercat să-l surprindem și noi în primele două capitole. Când inițial am încercat să vorbim în limita câtorva pagini despre raiul pământesc, cum a fost el organizat, cu ce a fost înzestrat precum și de ce mare bucurie au fost făcuți părtași protopărinții în mod gratuit, totul fiind rodul iubirii divine. Dorința noastră, în cuprinsul celui de-al doilea capitol, a fost aceea de a pune în antiteză, această stare și mod de trai, cu starea în care a ajuns omul prin păcatul neascultării, ajungând să trăiască în suferință, fiind supus morții (Romani 5, 12). Prin această inserare urmărind a pune în valoare mai bine rolul pocăinței, și importanța ei având în vedere că e singura soluție de salvare, spre dobândirea vieții veșnice în împărăția lui Dumnezeu, cea din raiul eshatologic.

Raiul acesta eshatologic, sau Împărăția Cerurilor, a fost descris într-o serie de texte scripturistice fiind pus în legătură cu viața de apoi. În Noul Testament, ideea de Împărăție a Cerurilor sau de Împărăție a lui Dumnezeu este mai bine dezvoltată, prezentându-se multe amănunte privitor la ce înseamnă viața viitoare¹. Sunt însă și în Vechiul Testament o serie de versete, mult mai puține ce-i drept, care vorbesc despre Împărăția lui Dumnezeu, fiind implicată în exercitarea puterii lui Iahve asupra lui Israel, și mai apare în profețiile care vorbesc despre vremurile când Iahve avea să intervină prin Unsul Său, pentru a-și manifesta în toată măreția și strălucirea – puterea, stăpânirea și binefacerile Sale².

Dar pe lângă cunoștințele despre locul unde vor sălășlui sufletele tuturor oamenilor poate și pentru o anumită perioadă, până la venirea lui Mesia, evreii aveau cunoștință chiar și despre o Împărăție veșnică la lui Dumnezeu. Împărăție care asigura bucuria tuturor celor pe care îi iubește Iahve. În Vechiul Testament ideea de „Împărăție a lui Dumnezeu” în înțelesul său primar era socotită ca fiind o colectivitate dependentă de Dumnezeu. Expresia era folosită

¹ Oamenii drepiți, potrivit Noului Testament sunt cei ce vor trăi veșnic (Matei 25, 46; Luca 20, 36; Apoc. 2,11), și vor contempla pe Dumnezeu (Matei 5, 8), vor fi ca îngerii (Marcu 12,25; Luca 20,36). Vor ședea pe scaune judecând cele douăsprezece seminții ale lui Israel (Matei 19, 28), vor lua parte la oșpețe cu patriarhii Vechiului Testament (Matei 8,11), vor străluci ca soarele (Matei 8, 43), vor primi cununi (1 Petru 5, 4), vor gusta din pomul vieții care se află în mijlocul raiului (Apoc. 2, 7), vor fi îmbrăcați în haine albe și vor fi scrși în cartea vieții (Apoc. 3, 5), vor fi înfiați de Dumnezeu (Apoc. 21, 7), nu vor mai flămânzi, nu vor înseta, nu vor plânge (Apoc. 6, 16-17), vor cunoaște în chip desăvârșit (1 Cor. 13, 12), vor fi purura cu Hristos (1 Tes. 4, 17), vor vedea slava Lui (Ioan 17, 24), vor avea corpuri cerești asemenea lui Hristos (Filip. 3, 21), vor domni împreună cu Hristos (2 Tim. 2, 12). Îar concluzia despre cum e în rai o dă Sf. Pavel: „Ceea ce a pregătit Dumnezeu pentru cei ce-L iubesc, acelea ochiul încă nu le-a văzut, și urechea nu le-a auzit, si la inima omului nu s-au suit” (1 Cor. 2,9).

² Pr. Prof. D. Belu, *Împărăția lui Dumnezeu și Biserica*, în rev. “Studii Teologice”, nr. 9-10, anul 1956, p. 544.

pentru a desemna exercitarea puterii divine asupra poporului ales, și în special, în viziunea viitoare, ca intervenție a lui Iahve prin Unsul Său, Mesia, asupra vremurilor viitoare, în care își va face cunoscută atât puterea cât și binefacerile și stăpânirea³.

Văzând decăderea poporului evreu de la promisiunile care vizau Împărăția Cerurilor, Dumnezeu spre a le face mai accesibilă voința divină, le-a adus în sprijin o *serie de legi și orânduiri* cu ajutorul cărora oamenii să se ghideze în viață⁴, și astfel să se poată apropia mai ușor de Creatorul lor. Acest lucru l-am tratat în capitolul III.

Despre rolul pe care îl îndeplinesc legile în întoarcerea omului, Tertulian spunea: „*legile au fost rânduite de Dumnezeu, cel ce cunoaște într-adevăr ceea ce este binele și îl îndeamnă și pe om să se ridice de la sine către cunoașterea adevărului dându-și seama că trebuie socotit păcat tot ceea ce Dumnezeu oprește... Legile au fost date spre a ajuta sufletul omului care tinde spre bine dar care datorită slăbiciunii firii omenești întinată odată cu păcatul lui Adam, nu mai știe unde este binele și se ghidează în viața trupească după ceea ce Dumnezeu a rânduit prin cei aleși pentru popor dar și pentru persoane particulare*”⁵.

Aceste legi aveau rolul de a fi mijocul prin care omul cel ascultător, împlinitor al poruncii putea să dobândească împărăția cerurilor. Împlinirea lor demonstra ascultarea față de Dumnezeu; căci ele fiind însăși cuvântul lui Dumnezeu, ascultarea de ele era de fapt ascultarea de Însuși Dumnezeu. O dată cu darea legilor, Dumnezeu a încheiat și o serie de legăminte, prin care dorea să întărească conținutul legilor date⁶.

Vorbind despre Legile divine, putem sublinia și o parte morală a acestora, parte care stă în strânsă legătură cu simțământul de pocăință, căci omul ascultător se face plăcut lui Dumnezeu atât prin întoarcerea de la faptele cele rele cât mai ales prin urmarea faptelor celor bune, care sunt cuprinse în poruncile lui Dumnezeu. Încă de la început trebuie să spunem că „legea morală nu este o simplă idee, un principiu enunțat de o minte înaltă. E mult mai mult decât atât. E rezultatul asemănării cu Dumnezeu. E locul unde suntem una cu Dumnezeu, identici cu El. Pe baza acestui fapt zice Psalmistul: „*Voi dumnezei sunteți*” (81, 6), fiindcă această lege morală este partea dumnezeiască din noi”⁷.

³ *Ibidem*.

⁴ Pr. Prof. Nicolae Neaga, *Decalogul*, în rev. „Mitropolia Banatului” nr. 1-3, anul 1957, p. 36.

⁵ Tertulian, *Despre pocăință*, în col. “P.S.B.” nr. 3, Ed. I.B.M.B.O.R., Trad. Nicolae Chițescu, București, 1981, p. 209.

⁶ Pr. Prof. Dionisie Stamatoiu, *Ideea de „legământ” în Vechiul Testament*, în „Mitropolia Olteniei”, nr. 6, anul 1986, p. 31.

⁷ Arhim. I. Scriban, *Curs de teologie morală*, Ediția a II-a, Tip. „Jockey-Club” Ion C. Văcărescu, București, 1921, p. 84.

Astfel și în cuprinsul Legii Vechiului Testament se poate vorbi despre o parte morală, sau mai bine zis o moralitate a Legii vechi. Legile divine cuprinse în Scriptură arată că religia și morala stau într-o strânsă legătură. Cine calcă o poruncă religioasă păcătuiește contra lui Dumnezeu, ca și cel ce clacă o poruncă morală⁸.

Legea morală prevede ca ceea ce este bine pentru unul trebuie să fie bine pentru toți. Iar moralitatea Legii pleacă de la Însăși izvorul dător al Legii care este Dumnezeu. Căci aceste legi aveau ca obiectiv să schimbe rezultatul hotărârii din om. Cel ce pleca capul în fața Legii divine, era cel ce-și schimba pornirea sa cea rea și păcătoasă spre bine iar rezultatul se dorea a fi încununarea omului cu o virtute.

Scopul pe care îl urmărește orice învățătură morală este stă în legătură cu sentimentul de penitență, urmărind a mișca pe om spre săvârșirea faptelor, pe care le laudă și le recomandă ca meritând a fi săvârșite, și de altă parte, de a-l feri să săvârșescă alte fapte pe care le dezaprobă. Acest scop urmărește nu numai ca rezultat momentan și izolat ci caută să creeze în om dispoziții și deprinderi conforme felului în care ea se pronunță asupra faptelor⁹.

Împlinirea poruncilor divine, alături de pocăință, este un alt mijloc de revenire a omului către Dumnezeu a fost ideea pe care am subliniat-o la punctul 3 din capitolul III al lucrării, accentuând ideea că ținerea Legii era socotită de evrei la modul *să faci și ceea ce este bine* iar cei care le urmau ajungeau la statura de „om drept”. Aceste lucruri reprezentând garanția mântuirii: „*păziți dreptatea și faceți lucruri drepte, că în curând va veni mântuirea Mea, și dreptatea Mea se va descoperi*” (Isaia 56, 1). Vechiul Testament a fost mereu cel ce a pledat pentru cauza omului drept, iar profeții au fost cei care învățau dreptatea ca fiind ceva cuvenit.

Această împlinire a Legii era privită și în termeni rituali, ajungând uneori până acolo încât omul se depărta de esența Legii, slujind lui Dumnezeu pe marginea prăpastiei care o reprezenta formalismul cultic. Împlinirea ritualului jertfelor prescrise de Dumnezeu, impunea de fapt împlinirea și respectarea anumitor dispoziții morale, așa că jertfa nu se reduce la un simplu formalism. Jertfele pur formale fiind respinse sau chiar condamnate de Dumnezeu „*ce-mi folosește mulțimea jertfelor voastre?*” (Isaia 1,11). Adevăratele jertfe fiind cele ce pornesc din „*inimă înfrântă și smerită*”, și din „*duh umilit*” (Psalmul 50, 8-18). Acestea dovedesc că Dumnezeu cerea mai mult curățirea inimii decât sacrificiile animale deși erau cerute de lege¹⁰.

⁸ Dr. Mircea Chialda, *Sacrificiile Vechiului Testament*, Caransebeș, 1941, p 177.

⁹ Arhim. I. Scriban, *Curs de teologie morală*, p. 182.

¹⁰ Boiu Boșcu, *Legislațiunea lui Moise*, Teză de Licență, Tip. M. S. Niculescu & Co., București, 1905, p. 41.

Această cugetare fiind exprimată și adânc în cartea Proverbelor (21, 3) „*făptuirea dreptății și a judecății este mai de preț pentru Domnul decât jertfa sângeroasă*”.

Stricăciunea gândirii omenești a străbătut întreg Vechiul Testament ca un fir roșu, începând de la Adam până la venirea Mântuitorului. Astfel, numeroase sunt exemplele în care oamenii după o perioadă petrecută în ascultare față de Dumnezeu având belșug, liniște și pace, încercându-li-se credința, și-au arătat falsitatea în înțelegerea lucrărilor divine. În acest sens, Sfântul Ioan Gură de Aur zicea „*de multe ori Dumnezeu, când nu ne convinge cu cuvintele, ne lasă să ne învățăm minte cu faptele. Așa făcea cu iudeii. Când nu-i convingea și nici nu-i abătea de la răutatea lor cu miile de cuvinte grăite prin prooroci, îi lăsa să fie instruiți prin pedepse și le spunea: „lepădarea ta de credință te va pedepsi și răutatea ta te va muștra”* (Ieremia 2, 19). *Ar fi trebuit ca iudeii să-L creadă pe cuvânt înainte împlinirea amenințărilor; dar pentru că erau atât de neînțelepți, că nu credeau în îndemnul și sfaturile Lui, de aceea îngăduie să fie instruiți prin fapte, ca așa să-i redobândească iarăși*”¹¹. Dar răspunsul poporului ales în momentele mai grele ale istoriei biblice, nu a fost nicidecum supus providenței divine, din contră lucrând după bunăplăcerea lumească spre pierderea lor națională și duhovnicească.

Observând multitudinea cântirilor, nemulțumirilor și plângerilor care apar în Vechiul Testament, se poate trage foarte ușor concluzia că acestea nu sunt altceva decât cele mai mari eșecuri suferite în viața spirituală, lucru pe care avea să-l sancționeze și să-l condamne și Pavel înaintea contemporanilor săi: „*Faceți toate lucrurile fără cântiri și fără șovăieli, ca să fiți fără prihană și curați, copii ai lui Dumnezeu, fără vină, în mijlocul unui neam ticălos și stricat, în care străluciți ca niște lumini în lume, ținând sus Cuvântul vieții*” (Filipeni 2, 14-16)¹².

În fața unei astfel de atitudini, tot pocăința rămâne poarta de scăpare, lucru pe care l-am subliniat și noi începând cu **capitolul 4** al lucrării. Pocăința reprezintă revenirea la Dumnezeu în stare de umilință și cu rugăciune profund marcată de regretul pentru fărădelegea săvârșită. Pocăința ca stare de conștiință raportată la vinovăția apăsătoare a greșelii, a fost prezentă încă din primele scrieri ale Vechiului Testament.

Spre a exprima ideea de pocăință în Vechiul Testament termenii cel mai folosiți în limba ebraică sunt substantivul „tešubha(h)” care derivă de la verbul שׁוּב - „sub” tradus prin

¹¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii despre pocăință*, Trad. Pr. Prof. Dumitru Fecioru, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 2006, p. 22.

¹² Gareth Crossley, *Vechiul Testament explicat și aplicat*, Trad. Dinu Moga, Ed. Coord. Dr. Dan Laurean Botică, Ed. Făclia, Oradea, 2008, p. 146.

ideea de schimbare a drumului, de întoarcere¹³, dar în mod constant pocăința mai are și un echivalent „nācham” care exprimă ideea de „părere de rău” sau „de a se răzgândi”¹⁴.

Termenul *nācham* este folosit mai rar cu referință la om (Ieșire 13, 17; Iov 42, 6; Ieremia 8, 6; 31, 19), dar în mod obișnuit este folosit cu privire la Dumnezeu, atunci când se spune că lui Dumnezeu „îi pare rău de răul” pe care și la propus să-l trimită sau să-l inițieze. Acest mod de vorbire provine din felul în care Israel înțelege atitudinea lui Dumnezeu față de oameni, în contextul relațiilor personale. Desigur, limbajul nu implică nimic instabil sau arbitrar din partea lui Dumnezeu, ci simplul fapt că relația dintre El și popor a suferit modificări.

În Vechiul Testament, termenul *tešubhah*, cu sensul de pocăință, îl găsim la Osea 14, 2-3: „*Întoarce-te, Israele, la Domnul Dumnezeul tău, că tu te-ai poticnit din pricina fărădelegilor tale! Găsiți rugi de pocăință, întorceți-vă către Domnul și-I ziceți Lui: <Iartă-ne orice fărădelege ca să ne bucurăm de milostivirea Ta și să aducem în loc de tauri, lauda buzelor noastre>*”. Din textul citat reiese clar că Dumnezeu cheamă la pocăință pe Israel care se îndepărtează de El din pricina fărădelegii și a idolatriei. Observă aici un îndemn model pentru modul în care trebuie făcută pocăința: „*găsiți rugi de pocăință..., întorceți-vă către Domnul și-i ziceți Lui: iartă-ne orice fărădelege*”. Dar ea nu trebuie făcută în mod formal, cum se aduceau jertfele de către evrei „*De aceea poporul acesta se apropie de Mine cu gura și cu buzele Mă cinstește, dar cu inima este departe, căci închinarea înaintea Mea nu este decât o rânduială omenească învățată de la oameni*” (Isaia 28, 13), ci cu transformare lăuntrică, și cu dorința de a nu-l mai săvârși în viitor (Ps. 50, 4).

Astfel prin manifestarea pocăinței omului i se oferea posibilitatea de a reveni la conduita cuvenită regăsindu-și condiția autentică a devenirii sale ca singură cale de întoarcere. Începutul revenirii la Dumnezeu se realizează doar prin intermediul pocăinței deoarece acesta aduce în primul rând schimbarea de mentalitate în urma conștientizării libere și deliberate a stării de cădere¹⁵.

Pocăința potrivit scrierilor veterotestamentare nu este altceva decât acțiunea de îndepărtare radicală de la păcat și actul de apropiere către Dumnezeu prin restaurarea omului păcătos în practicarea virtuților. Acțiunea pocăinței este de natură lăuntrică, fiind vorba de o schimbare a cugetului și prin urmare de o transformare interioară a păcătosului; iar

¹³ *Vocabular de teologie biblică*, Xavier Leon-Dufour ș. a., Traducere în română coordonată de Francisca Băltăceanu și Monica Broșteanu, Ed. L'archidiocèse catholique romain, București, 2001, p. 551, col. II.

¹⁴ *Dicționar biblic*, Red. Pr.: J. D. Douglas, Ediția a IV-a, Ed. Cartea Creștină, Oradea, 2008, p. 1038, col II.

¹⁵ Sorin Cosma, *Cumpătarea în etica filosofică antică și morală creștină. O încercare de sofrologie creștină*. Ed. Helicon, Timișoara, 1999, p. 271.

posturile, umilința și alte acte penitențiale, pot fi considerate ca semne exterioare ale pocăinței, pe care Iahve, Cel care privește și cunoaște inimile oamenilor, o așteaptă ca o schimbare radicală de conduită.

În toată Scriptura pocăința a fost prezentată și înțeleasă ca fiind cea mai înaltă dintre virtuți, nu pentru faptul că ea reprezintă o virtute în sine însăși ci datorită faptului că rămânând mereu într-o stare de nemulțumire față de prezent, îndeamnă omul spre mai mult, adică spre Dumnezeu.

Dacă n-ar fi pocăința, n-ar fi nici tendința de depășire în om, n-ar exista acea ardere neconținută în lăuntrul omului, care întreține tensiunea după mai bine. Iar dacă există întoarcere către căile Domnului atunci nu vor mai fi nici pedepsele ci vor veni bunătățile lui Dumnezeu pe care le-a promis mereu „*Întoarce-te, necredincioasă fiică a lui Israel, zice Domnul, că nu voi vărsa asupra voastră mânia Mea, pentru că sunt milostiv și nu Mă voi mânیا pe veci, zice Domnul*” (Ieremia 3, 12).

Necesitatea pocăinței o vedem în special din grozăviile și neajunsurile pe care le aduc păcatele. Căci „păcatele sunt pricina tuturor relelor. Din pricina păcatelor – supărările, din pricina păcatelor – tulburările, din pricina păcatelor – războaiele, din pricina păcatelor – bolile și suferințele greu de vindecat”¹⁶.

În întreg Vechiul Testament vedem cum Dumnezeu cheamă neîncetat pe oameni să se apropie de El, să intre în comuniune cu El pentru a avea astfel viața veșnică și pentru a se împărtăși de binefacerile sale (Osea 4, 6; 6, 1; 11, 7; Amos 5, 4; Sofonie 2, 3; 3, 13; Ieremia 3, 7, 14, 22; Iezechiel 18, 31). La această idee ar mai fi de adăugat faptul că pocăința este , și trebuie privită ca fiind un dar al lui Dumnezeu, căci El este cel care a lăsat căința spre reabilitarea omului. Nu oamenii i-o aduc ci El le-o dăruiește.

Cel mai bogat material care vorbește despre pocăință în Vechiul Testament îl găsim în **Psaltire**. Tema pocăinței în psalmi pleacă tocmai de la drama omului părăsit de Dumnezeu datorită păcatelor sale: „*până când, Doamne, mă vei uita până în sfârșit? Până când vei întoarce fata Ta de la mine?*” (12, 1). De aici și structura lui sufletească care este tulburată de numeroase și puternice conflicte de conștiință (Ps. 50), dar care totuși nu-l fac să dezarmeze, deoarece simte că Dumnezeu nu l-a părăsit definitiv „*când Te-am chemat, m-ai auzit, Dumnezeul dreptății mele! Întru necaz m-ai desfătat! Milostivește-Te spre mine și ascultă rugăciunea mea*” (Ps. 4, 1). De aceea el își păstrează mereu vie capacitatea de a căuta binele, de a pricepe și de a recunoaște glasul lui Dumnezeu, care mereu intervine și îl apără chiar și în

¹⁶ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omiliile despre pocăință*, p. 142.

necazuri „că de voi și umbla în mijlocul morții, nu mă voi teme de rele; că Tu cu mine ești” (Ps. 22, 4). Și constată imediat că Dumnezeu nu întârzie să vină în ajutor căci zice: „nici n-a întors fața Lui de la mine și când am strigat către Dânsul, m-a auzit” (21, 28)¹⁷.

Dar psalmul cu cel mai bogat conținut penitențial din Psaltire este *Psalmul 50*. Plecând de la ideea unanim formulată de interpreții Sfintei Scripturi cu privire la importanța acestui psalm din punct de vedere penitențial, am încercat și noi, în limita câtorva pagini, să punem în evidență frumusețea și valoarea pocăinței văzută prin ochii lui David așa cum a fost ea expusă în acest psalm. Nu ne-am axat pe o exegeză propriu-zisă a textului, dorința noastră fiind mai mult aceea de a pune accent pe necesitatea și valoarea pocăinței pe care o prezintă, și pentru care a ajuns să fie foarte mult folosit și în cultul Bisericii Ortodoxe.

Psalmul prezintă păcatul ca acea stare lăuntrică, care prin călcarea voii lui Dumnezeu, îndepărtează omul de Creatorul său. Dar totuși demonstrează că prin iertare se poate oferi restaurarea și înnobilarea naturii, îndepărtarea păcatului pentru care se roagă, pocăindu-se în fața lui Dumnezeu. Căci iertarea este un act al grației divine care se poate obține prin mărturisirea păcatelor plecată dintr-o pocăință sinceră și totală. Astfel se poate ajunge la o renaștere morală ce se face cu ajutorul harului cu care și David a lucrat și fără de care nu putea să fie păzit de păcat și nici nu putea să persevereze pe calea binelui. Structura acestui psalm respectă un plan foarte precis, care justifică efectul pe care îl produce atât asupra celui care l-a compus cât și asupra celui care îl va socoti ca model de rugăciune, ajungând chiar la nivelul de a se identifica cu momentele exprimate¹⁸.

S-a putut constata pe marginea textului că rugăciunea a făcut din David un cooperant al Domnului, la un nivel însă mult peste ceea ce prezintă scrierile Vechiului Testament, apropiindu-se mai mult de ceea ce avea să se vestească abia Evanghelia lui Hristos. Analizând textul, am înțeles de ce acest psalm a fost categorisit în rândul psalmilor de pocăință, având chiar un loc special în Psaltire. Pocăința și rugăciunea din acest psalm încununate de o „inimă înfrântă” i-au adus lui David iertarea păcatelor personale, izbăvirea de pedeapsă și menținerea demnității împărărești și profetice cu care fusese investit de către Dumnezeu.

În partea a doua a acestui capitol am subliniat și importanța activității profeților în lucrarea de chemare a oamenilor la pocăință. Chemarea către pocăință, la împlinirea voii divine, la respectarea condițiilor legămintelor încheiate de Dumnezeu cu oamenii străbate Sfânta Scriptură de la un capăt la celălalt. Pentru a-și arăta voia sa divină, și nemulțumirea

¹⁷ Pr. Ioan Bude, *Vechiul Testament despre structura și frumusețea ființei umane*, în rev. „Mitropolia Banatului/Altarul Banatului”, nr. 7-9, anul 1997, p. 81.

¹⁸ Isvoranu, Pr. Lector Alexandru, *Introducere la Psalmul 50*, în rev. „Mitropolia Olteniei”, nr. 1-6, anul 1994, p. 79.

față de călcătorii de lege, Dumnezeu s-a folosit de acești oameni drepecți, special aleși spre a propovădui între oameni întoarcerea către El. Aceștia au fost în special profeții de dinainte de exil și nu numai.

În viața poporului ales profeții au avut un rol deosebit. Profetismul fiind o instituție religioasă specifică poporului lui Dumnezeu, făgăduită încă în Deuteronom 17,15-22. Ea a început a se dezvolta odată cu Samuel și a durat până în timpul lui Neemia (mijlocul sec. V î. Hr.), profeții fiind în același timp „*avocați neînfricați ai conștiinței morale față de forțele întunericului care încearcă să o depersonalizeze*”¹⁹.

Aceștia au fost atât un exemplu de pocăință prin viața pe care au dus-o, dar s-au făcut adevărați apologeți și datorită: *combaterii corupției și moravurilor societății* precum și a *formalismul ceremoniilor cultice* care lucra în detrimentul adevăratei pocăințe. Ei nu au încetat a învăța că *idolatria este un eșec al pocăinței*, chemând fără încetare poporul către *adevărata pocăință*.

În istoria lumii cu greu mai pot fi găsite pagini mai vii, mai mișcătoare și mai instructive precum acelea din cărțile profeților evrei. Miile de ani care s-au scurs de când acei bărbați au trăit și activat, n-au diminuat cu nimic lumina aureolei lor, nici forța dinamică a operei lor. Dimpotrivă, cu trecerea vremii, pare că ideile profeților par mai actuale, mai influente, capabile chiar să aducă mai multă lumină chiar și în rezolvarea problemelor contemporane. Acest lucru denotă faptul că omenirea a rămas aceeași în năzuiele ei fundamentale. Ea mereu însetează după Dumnezeu, flămânzește după pâine, tinde spre adevăr, și luptă pentru dreptate și libertate. În această luptă, profeții biblici s-au prezentat ca niște corifei de neegalat, personaje majore ce merită admirația tuturor generațiilor de oameni²⁰.

Dar în fața acestor lucrări, Dumnezeu, ca un Părinte iubitor, *s-a purtat mereu cu îndelungă răbdare*. Aceasta și deoarece, Dumnezeu are și atributul de Ființă atemporală, astfel încât timpul în fața Sa nu are aceleași valențe ca în fața oamenilor căci „*o mie de ani înaintea ochilor lui Dumnezeu sunt ca ziua de ieri, care a trecut și ca straja nopții*” (Ps. 89, 4), tocmai de aceea i-a așteptat neîncetat pe oameni să se întoarcă către El prin pocăință căci și în cele ce privește pedeapsa, nici pentru vremea aceea nu este socotință a anilor după cum spune Scriptura „*ori zece, ori o sută, ori o mie de ani, nu este în locuința morților socoteală pentru ani*” (Sirah 41, 7).

¹⁹ Protos Lector Dr. Justinian Cârstoiu, *Profeți mesianici*, Ed. „Bucura Mond”, București, 1999, p. 1.

²⁰ Pr. Dr. Ștefan Slevocă, *Aspecte actuale ale prediciei profeților Vechiului Testament*, în rev. „Studii Teologice”, anul 1980, nr. 1-2, p. 5.

Tot ceea ce Dumnezeu a cerut oamenilor, încă din timpul protopărinților, a fost recunoașterea și mărturisirea păcatelor. Aceasta deoarece mărturisirea păcatelor stă în strânsă legătură cu ideea de pocăință, fiind de fapt primul pas pe care îl face omul în lucrarea de îndreptare, după cum afirma și Sf. Ioan Gură de Aur „căile pocăinței sunt multe și de multe feluri, și toate duc la ea (n.r. – pocăință). Cea dintâi cale a pocăinței este afirmarea și recunoașterea păcatelor „*adu-Mi aminte ca să judecăm împreună, fă tu însuși socoteala ca să te dezvinovățești*” (Is. 43, 26)²¹.

În Vechiul Testament alături de ideea de pocăință stau în strânsă legătură o serie de forme externe de pocăință. Prin aceste forme de pocăință, persoana omenească își supunea trupul unor practici ascetice spre a conștientiza păcatul comis. Unele sunt de nuanță contemplativă iar altele practice²², și în fiecare caz, este indicată moartea drept cale de ispășire.

Plângerea (Psalmul 30, 10), *sfâșierea hainelor* (Facere 37, 34; Iosua 7, 6; Jud. 11, 35; 2Paralipomena 43, 19), *îmbrăcarea în sac* (2Regi 3, 31; 1 Paralipomena 21, 16; Isaia 37, 1), *culcarea pe sac sau în praf* (Ieremia 25, 34, Isaia 58, 5; 2Regi, 12, 16), *tunderea părului sau a bărbii* (3Ezdra 8, 73-75; Estera 4, 17), chiar *raderea părului capului* (Isaia 15, 2; 22, 12) și *turnarea pe cap de cenușă* (2Regi 13, 19; 15, 32) sau chiar *țărână* (Iov 2, 13) precum și multe altele, sunt moduri de manifestare a durerii care a cuprins o persoană sau o comunitate.

Deasemeni acestea sunt și modalități prin care păcătosul recunoscându-și starea sa de decădere nu numai că implora îndurare de la Dumnezeu dar cu mult mai mult, își supunea și trupul unor practici penitențiale dure prin care dorea să-i arate lui Dumnezeu durerea ce l-a cuprins în urma păcatului. Iată ce spunea **Tertulian** în acest sens „*omul trebuie să se prosterneze, să se umilească, atrăgându-și pe această cale chemarea îndurării. Cât despre îmbrăcămintă și hrană, i se cere păcătosului să se culce pe un sac și în cenușă, să-și îmbrace corpul în zdrențe, să lase sufletul pradă întristării, să schimbe prin aspre deprinderi pe cele ale păcatului...să se jelească zi și noapte către Domnul Dumnezeuul său...căci această pocăință îngenunchindu-l pe om, îl înalță și mai mult, întinându-l îl face mai curat, acuzându-l și osândindu-l îl achită*”²³.

Acestea aveau și un important folos duhovnicesc căci erau mijloacele prin care se manifesta căința oamenilor. Erau unelte de care omul, folosindu-se puteau să-i arate lui Iahve

²¹ Sf. Ioan Hrisostom, *Cuvânt despre pocăință – Psalmul 50*. Trad. de Pr. Prof. Nicolae Neaga, în rev. „Mitropolia Ardealului”, nr. 4, anul 1988, p. 25.

²² Ne referim aici la cele practice, altele decât cele rituale.

²³ Tertulian, *Despre pocăință*, în col. „P.S.B.” nr. 3, Ed. I.B.M.B.O.R., Trad. Nicolae Chițescu, București, 1981 p. 218.

durerea ce cuprinsese sufletul său căzut de la rânduiala cea dreaptă care îi era lăsată. Ele erau mereu strâns legate de trăirea duhovnicească. Astfel, deși am amintit doar de aceste manifestări prin care se arăta jalea nu era însă exclusă practica mărturisirii păcatelor, ori postul cumulat cu rugăciunea pentru iertarea păcatelor. Separarea pe care am făcut-o s-a datorat în primul rând neputinței scolastice de a le prezenta laolaltă.

Printre manifestările cu conotație religioasă, alături de plângere și celelalte care le-am amintit mai sus mai era și postul²⁴. Postul atât în Vechiul Testament cât și la mai toate marile religii ale lumii apare ca o disciplină autoimpusă având drept scop, domolirea, sau chiar stoparea năzuințelor trupești spre a da un mai mare avânt sufletului²⁵.

Postul este un act de cinsire a lui Dumnezeu izvorât din iubirea față de Iahve ca manifestare a credinței și voinței omului de apropiere de Cel ce-i poartă de grijă. Postul a fost instituit de Dumnezeu încă din rai, prin porunca dată protopărinților „iar din pomul cunoștinței binelui și răului să nu mănânci” (Facere 2, 16-17). Ulterior și interpreții textelor Scripturii au învățat că și rugăciunea ce însoțea postul îmbunătățea și întărea viața religio-morală a credincioșilor, viață pe care trebuiau să o urmeze întocmai învățăturilor Sfintei Scripturi.

În finalul capitolului al V-lea am subliniat și valoarea pe care o aveau jertfele în ceea ce privește sentimentul de pocăință. Omul veterotestamentar, ca ființă religioasă, își manifestă credința în Dumnezeu atât prin rugăciuni, cât și prin aducerea de jertfe. Astfel, jertfele sunt expresia adorării lui față de Dumnezeu, fiind socotite acțiuni sfinte prin care el se arată ascultător și dependent de Părintele ceresc, oferindu-i daruri sângeroase și nesângeroase²⁶. Tocmai de aceea, pentru evrei, rol important în îndreptarea omului, alături de practicile penitențiale prezentate mai sus, îl reprezintă și aducerea unor jertfe speciale, pentru ispășire. Când privim la aceasta în Vechiul Testament vedem că ele sunt niște practici esențiale atât pentru sistemul ritualistic cât și pentru practicile cultice ale poporului evreu, popor care era preocupat în mod specific cu pocăința. Scopul pocăinței în aceste observații și în aceste rituri și ritualuri a fost să atragă atenția asupra tiparelor care trebuiau urmate atunci când poporul păcătuia împotriva lui Dumnezeu și provoca mânia Lui. Odată ce Dumnezeu a devenit supărat pe națiune, atunci poporul era chemat să facă anumite lucruri pentru a împăca mânia lui Dumnezeu. Aceasta era ideea din spatele acestor practici rituale – să satisfacă supărarea lui

²⁴ *Vocabular de teologie biblică*, p. 567, col I.

²⁵ Pr. Prof. Petre Semen, *Valoarea spirituală a postului după Biblie*, în rev. “Studii Teologice”, nr. 1, anul 2008, p. 27.

²⁶ Pr. Prof. Emil Cornițescu, *Arheologie biblică*, București, 1993, cap. 17, p. 1.

Dumnezeu în așa fel încât mânia Lui să fie înlăturată, oamenii să poată fi iertați de păcatele lor, și pacea cu Dumnezeu să poată fi restaurată în comunitate.

În capitolul al VI-lea am înfățișat o serie de exemple de pocăință săvârșite atât la nivel individual cât și colectiv. La cele *individuale*, le-am socotit pe cele care erau săvârșite de câte un individ în parte, ca urmare a greșelii comise de acesta personal, în urma cărora apărea dorința de a obține de la Dumnezeu iertare atât pentru el cât și pentru alți oameni care au căzut în păcat, și pe lângă aceasta mai amintit și de pocăința care a avut loc în Vechiul Testament în mod colectiv, și care au fost puse în act fie de către un popor fie doar de un grup, mai numeros sau mai puțin numeros.

Studiul pe care l-am făcut asupra pocăinței în Vechiul Testament precum și inserația pe care am făcut-o la începutul lucrării cu privire la religiile antichității ne-a dus la concluzia că pocăința există aproape în toate religiile; fiind deci un fenomen religios de valoare universală.

Cu ivirea creștinismului, simbolul antic și ritul practic al practicării pocăinței primește o consacrare definitivă. Ceea ce până aici, în Scriptură, avea mai mult în o valență exterioară și formală prin predica Sfântului Ioan Botezătorul și prin învățătura Mântuitorului, devine ceva interior și sfânt. Putem spune că Noul Testament se prezintă ca fiind cartea întoarcerii la Dumnezeu, în raiul fericirii pierdute. Nu este scriere sau capitol în cuprinsul lui care să nu sublinieze importanța pocăinței pentru iertarea păcatelor și porunca limpede de a pune viața în armonie cu voia lui Dumnezeu.

Primul care subliniază însemnătatea pocăinței în Noul Testament este Ioan Botezătorul. Având titulatura de Înaintemergător al lui Mesia, el pune înaintea oamenilor și covorul penitenței ca soluție în vederea primirii cum se cuvine a învățaturii celei adevărate a Fiului lui Dumnezeu. Gătește calea înaintea Domnului, învață tuturor că „*Legea prin Moise s-a dat, iar harul și adevărul au venit prin Iisus Hristos*” (Ioan 1, 17).

Sfântul Ioan aparține perioadei de timp dintre Vechiul și Noul Testament. Acest „timp” în care a trăit și a activat Botezătorul Domnului este unul de pregătire, timp pe care Iisus îl delimitează spunând „*toți proorocii și Legea au proorocit până la Ioan*” (Matei 11, 13), iar Luca adaugă „*de atunci împărăția lui Dumnezeu se binevestește și fiecare se silește spre ea*” (16, 16). O dată cu Înaintemergătorul lui Mesia, Legea cea Veche și proorociile au intrat într-o fază nouă de împlinire. Sfântul Ioan încheie și pecetluiește Vechiul Testament, dar nu aparține nici Legii Vechi și nici în cea Nouă nu se încadrează. Cu el începe o altă numărătoare a timpului, o altă vreme, de pregătire în vederea primirii Legii Noi a lui Iisus Hristos. Timpul de activitate al lui Ioan Botezătorul este acest interval care precede zămislirea, nașterea, activitatea și moartea Mântuitorului, fiind un timp care este pus în

strânsă legătură cu dobândirea Împărăției Cerurilor după cum Însuși Mântuitorul avea să sublinieze „*din zilele lui Ioan Botezătorul până acum împărăția cerurilor se ia prin străduință și (doar) cei ce se silesc pun mâna pe ea*” (Matei 11, 12)²⁷. Aceasta înseamnă că pentru a intra în timpul de după Ioan, trebuie să te faci părtaș prediciei acestuia pocăindu-te și apoi botezat fiind „cu Duh Sfânt și cu foc” să sporești personal în toate zilele colaborând permanent cu harul luat „*din plinătatea lui Hristos*” (Ioan 1, 16).

Hristos, pe terenul deja pregătit de Înaintemergătorul Său, desăvârșește învățătura despre pocăință zicând: „*s-a împlinit vremea și s-a apropiat împărăția lui Dumnezeu. Pocăiți-vă și credeți în Evanghelie*” (Marcu 1, 15). Însă ceea ce este total diferit de învățătura Legii celei vechi, Hristos pune pocăința în raport de dependență față de iubirea de semeni. Căci iubirea comunitară, după modelul Trinitar, este cea care oferă cu adevărat accesul în împărăția cerurilor, după cum zice: „*aceasta este porunca Mea: să vă iubiți unul pe altul, precum v-am iubit Eu*” (Ioan 15, 12) completând cu ideea că „*nu oricine Îmi zice: Doamne, Doamne, va intra în împărăția cerurilor, ci cel ce face voia Tatălui Meu Celui din ceruri*” (Matei 7, 21). Desăvârșirea activității de învățare a oamenilor în vederea urmăririi pocăinței, o lasă Hristos ucenicilor săi. După ce instituie pocăința ca Sfântă Taină, îmbrăcându-i pe Apostoli cu putere de sus²⁸, îi inițiază și le dă puterea duhovnicească să ierte păcatele în numele Lui astfel că ei „*ieșind, propovăduiau (tuturor) să se pocăiască*” (Marcu 6, 12). Această catehizare pe care urmau să o facă Apostolii va fi avut un dublu scop, nevoia răspândirii adevărului mântuitor, cerând în același timp împlinirea poruncilor lui Iisus Hristos²⁹. De aceea în programul activității lor viitoare, după cum se descoperă în celelalte cărți ale Noului Testament, pocăința devine un punct esențial și solemn. Înscris și afirmat de Hristos după ce le-a deschis mintea ca să priceapă Scripturile zicând că: „ *așa este scris și așa trebuie să pătimească Hristos și așa să învieze din morți a treia zi. Și să se propovăduiască în numele Său pocăința spre iertarea păcatelor la toate neamurile, începând de la Ierusalim*” (Luca 24, 46-47), misiunea apostolilor și a urmașilor lor, este o prelungire peste veacuri a misiunii lui Hristos în Biserică „*precum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit și Eu pe voi*” (Ioan 20, 21).

²⁷ Pr. Ioan Bude, *Locul Sfântului Ioan Botezătorul în iconomia mântuirii după Noul Testament*, în rev. „Mitropolia Banatului”, anul 1989, nr. 1, p. 42

²⁸ Pr. Ioan Mircea, *Apostolatul după Noul Testament*, în rev. “Studii Teologice” nr. 7-8, anul 1970, p. 550.

²⁹ Pr. Dr. Vasile Răducă, *Actul catehetic: Cateheza și acțiunile catehetice*, în rev. “Studii Teologice”, nr. 3-4, anul 1997, p. 153.

Legătura între Dumnezeu și om este foarte strânsă , iar omul ca fiu al lui Dumnezeu, este chemat să ajungă la asemănare Tatălui ceresc, tocmai de aceea îndeamnă Hristos „*fiți, dar, voi desăvârșiți, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvârșit este*” (Matei 5, 48).

În Vechiul Testament se întâlnește pentru prima dată, în câteva rânduri, făgăduința că membrii Împărăției lui Dumnezeu se vor împărtăși de darurile lui Dumnezeu, promițându-se că Mesia va întemeia o Împărăție Universală (Isaia 2, 2; 54, 1), care va cuprinde toate neamurile, lucru ce va fi închipuit de Biserică³⁰, căci acesta este un dar ce poate fi primit de toți oamenii, ca un bine ce se împărtășește tuturor, iar acest lucru poate fi făcut posibil în special prin mijlocirea lui Mesia care are puterea și destinația de a-i răscumpăra pe toți³¹, cu condiția de a-I asculta învățăturile.

Dar **noțiunea de Împărăție de origine divină**, apare în gândirea veterotestamentară abia în epoca târzie a profeților. Ideea despre Iahve-rege nu apare de la început în Vechiul Testament. Dumnezeu lui Avraam, al lui Isaac și al lui Iacov nu are trăsături regale. Mai mult, nici măcar nu își dezvăluie numele în fața robului său Moise (Ieșire 3, 14)³². Abia după ce poporul ales ajunge în țărâmul făgăduinței, se schimbă percepția despre Dumnezeu, iar gândirea la un Dumnezeu care este și Împărat se dezvoltă mai ușor. Aceasta și ca urmare a faptului că situația era de așa natură din punct de vedere socio-religios încât Iahve era cu adevărat văzut ca un domnitor peste Israel (Judecători 8, 23; 1 Regi 8, 7).

Ideea despre o împărăție divină apărea în contextul gândirii că Dumnezeu Cel care sprijinise poporul evreu în decursul istoriei avea să vină într-un moment doar de El știut spre a interveni în mod decisiv în ajutorul poporului ales eliberându-l de sub dominația dușmanilor. Evenimentul era mult așteptat de Israel căci restaura bunăstarea și pacea poporului gustată încă din timpul patriarhilor biblici³³.

Aceasta s-a făcut posibil în special prin activitatea revelatoare a proorocilor, care primind acest dar profetic, nu s-au cruțat nicidecum în ceea ce privește îndeplinirea cu râvnă a misiunii lor speciale de a călăuzi oamenii spre Împărăția cerurilor³⁴. Spre exemplu Daniel ocupă un loc deosebit în istoria mântuirii. Pe cât sunt de puține, pe atât sunt de clare viziunile sale privind viitorul omenirii, căci el este cel care anunță faptul că Dumnezeu va întemeia o

³⁰ Pr. Prof. Dr. Nicolae Neaga, *Ortodoxia și Vechiul Testament*, în rev. “Mitropolia Banatului”, nr. 7-8, anul 1962, p. 315.

³¹ Pr. Dumitru Abrudan, *Mântuirea și sensul ei comunitar în scrierile profetice ale Vechiului Testament*, în rev. „Studii Teologice”, nr. 1-2, anul 1975, p. 39.

³² *Vocabular de teologie biblică*, p. 296, col. II.

³³ Pr. Prof. Dr. Nicolae Neaga, *Împărăția lui Dumnezeu – Împărăția păcii*, în rev. “Mitropolia Ardealului”, nr. 7-8, anul 1983, p. 409.

³⁴ Pr. Prof. Dr. Emilian Cornițescu, *Proorocirea, putere umană sau dar dumnezeiesc?*, în rev. „Glasul Bisericii”, nr. 4-6, anul 1993, p. 72.

împărăție nouă – Împărăția lui Dumnezeu (Daniel 2, 44). Mai mult el proorocește și că investit de Dumnezeu a fi căpetenie pentru totdeauna este Fiul Omului, care este Dumnezeu adevărat și om adevărat: „*Am privit în vedenia de noapte, și iată pe norii cerului venea cineva ca Fiul Omului și El a înaintat până la Cel vechi de zile, și a fost dus în fața Lui. Și Lui I s-a dat stăpânirea, slava și împărăția, și toate popoarele, neamurile și limbile Îi slujeau Lui. Stăpânirea Lui este veșnică, stăpânire care nu va trece, iar împărăția Lui nu va fi nimicită niciodată*” (Daniel 7, 13-14), tot el precizând când se vor întâmpla acestea (9, 24-27)³⁵.

Doctrina ce s-a dezvoltat treptat, Îl vedeau pe Iahve domn pe vecie după cum mărturiseau Scripturile lirice „*împărăți-va Domnul în veac și în veacul veacului*” (Ieșire 15, 18), atât în cer, căci „*Domnul în cer are scaunul Său*” (Psalmul 10, 4) și acolo și stăpânește „*Domnul în cer a gătit scaunul Său și împărăția Lui peste toți stăpânește*” (102, 19), cât și pe pământ „*că Domnul este Preaînalt, înfricoșător, Împărat mare peste tot pământul*” (Psalmul 46, 2). Mai mult stăpânia Sa transcende marginile lumii „*că Dumnezeu mare este Domnul și Împărat mare peste tot pământul. Că în mâna Lui sunt marginile pământului și înălțimile munților ale Lui sunt. Că a Lui este marea și El a făcut-o pe ea, și uscatul mâinile Lui l-au zidit*” (Psalmul 94, 3-5).

Mai sunt și alte mărturisiri care întregesc învățătura potrivit căreia, evreii aveau încă din Vechiul Testament idee despre existența unei Împărății veșnice a lui Dumnezeu. Astfel, în timpul proorocului Daniel, regele Darius Medul, dă mărturie despre veșnicia Împărăției Dumnezeului israelit, la aflarea veștii minunate că Daniel rămăsese neatins în mijlocul gropii cu lei „*Dumnezeului lui Daniel, este Dumnezeul cel viu, Care rămâne în veci și împărăția lui nu se va nimici, iar stăpânirea Lui nu va avea sfârșit*” (Daniel 6, 27).

Tobit, deasemeni, pentru binefacerile primite prin intermediul îngerului Rafael, în rugăciunea sa de mulțumire către Dumnezeu amintește și el de existența unei împărății veșnice a lui Dumnezeu „*Binecuvântat este Dumnezeu cel veșnic viu și binecuvântată este Împărăția Lui*” (Tobit 13, 1).

Ideea Împărăției lui Dumnezeu, ca împărăție și a păcii, ia un având extraordinar în timpul regilor David și Solomon. Înțeleptul Solomon este singurul din Vechiul Testament care amintește despre existența unei Împărății divine care se dă la un moment dat, celui care își trăiește viața cu înțelepciune; în armonie cu semenii, ascultând de Dumnezeu, nevoindu-se cinsti pe pământ și fiind onest în raportul cu ceilalți oameni și cu Dumnezeu, zicând: „*înțelepciunea a purtat pe căi drepte pe dreptul care fugea de mânia fratelui său, arătându-i*

³⁵ Pr. Prof. Dr. Nicolae Neaga, *Ideea de mântuire în Vechiul Testament*, în “Glasul Bisericii, nr. 9-10, anul 1960, p. 751.

împărăția lui Dumnezeu” (Înț. Sol. 10, 10). Împărăția cea veșnică devine o făgăduință ce prinde contur din ce în ce mai însemnat „*iată Domnul îți vestește că-ți va întări casa, iar când se vor împlini zilele tale și vei răposa cu părinții tăi, atunci voi ridica după tine pe urmașul tău... Acela va zidi casă numelui Meu și Eu voi întări scaunul domniei lui în veci*” (2 Regi 7, 12-13). Împlinirea proorociei se va împlini prin Hrsitos, căci El este urmașul lui David (Luca 1, 32-33), iar casa este Biserica plină de creștini căci zice Pavel „*casa Lui suntem noi, numai dacă ținem până la sfârșit cu neclintire, îndrăzneala mărturisirii și lauda nădejdi noastre*” (Evrei 3, 6)³⁶. Această profeție despre casa lui Dumnezeu este pecetluită printr-un Legământ veșnic căci „*Nu este așa oare, casa mea la Dumnezeu? Căci legământ veșnic a încheiat El cu mine, Așezământ pe veci și neschimbat, Și El face să răsară toată voia și nădejdea mea!*” (2 Regi 23, 5), iar în urma acestui legământ decurg numai binefaceri precum mântuirea, fericirea și plăcerea de a trăi, lucruri pe care le vor primi cei vrednici în ceruri. Dar prima carte a Macabeilor amintește de bucuriile veșnice pe care le va primi David ca urmare a pocăinței sale „*David cu mila Lui a moștenit scaunul domniei în veacul veacului*” (1Macabei 2, 57, cf: 2 Regi 12, 13; Psalmul 50)

O altă făgăduință despre această împărăție a cerurilor vorbește Dumnezeu lui Solomon îndemnându-l la supunere căci doar așa va dobândi și el asemeni tatălui său David un tron care va fi veșnic: „*atunci voi întări tronul regatului tău peste Israel în veci, precum i-am grăit lui David, tatăl tău, zicând: Nu vei fi lipsit niciodată de un urmaș pe tronul lui Israel*” (3 Regi 9, 5). În conformitate cu aceste preziceri viața regală va fi mereu în interiorul familiei urmașilor lui David. Acești regi au fost trecători, dinastia lor însă este promisă ca având durabilitate eternă, cum eternă este și împărăția contemplată de ei. Împărăția aceasta va dăinui mereu căci printr-un urmaș celebru veșnicia ei este garantată. Iar Noul Testament completează ideea desprinsă din acest verset, accentuând faptul că ea nu este mărginită politic (Luca 1, 71-72)³⁷.

Primul care a vestit în Noul Testament apropierea Împărăției cerurilor a fost Ioan Botezătorul (Matei 3, 2), iar Iisus preluând acest mesaj de la el l-a dezvoltat ulterior pe cuprinsul întregii Sale activități mesianice și zicând: „*pocăiți-vă, căci s-a apropiat împărăția cerurilor*” (Matei 4, 17), această chemare devenind mai apoi tema fundamentală directă sau subiacentă a întregii Sale propovăduiri³⁸. Venirea lui Ioan Botezătorul în rolul său de glas care

³⁶ Idem, *Împărăția lui Dumnezeu – Împărăția păcii*, în rev. “Mitropolia Ardealului”, nr. 7-8, anul 1983, p. 401.

³⁷ *Ibidem*, p. 402.

³⁸ Pr. Prof. D. Belu, *Împărăția lui Dumnezeu și Biserica*, în rev. “Studii Teologice”, nr. 9-10, anul 1956, p. 539.

a adus în urechile contemporanilor vestirea timpurilor mesianice iminente (Matei 3, 2) a avut rolul de trezire a conștiințelor adormite a întregului popor evreu.

Față de mesajul Vechiului Testament, care oferea celor ce se pocăiau o împărăție având conotații istorice și geografice, învățătura lui Hristos pune accentul pe domeniul eshatologic al făgăduințelor ce aveau să se împlinească. „Vechiul Testament este chipul nevoitei trupesti, exterioare și sensibile – zicea Isihie Sinaitul -, iar Sfânta Evanghelie, care este Noul Testament, este chipul atenției, adică al curăției inimii. Și precum Vechiul Testament n-a desăvârșit și n-a întărit pe omul dinăuntru în cinstirea de Dumnezeu (că pe nimenea, zice Apostolul, n-a desăvârșit Legea (Evrei 7, 19) ci a împiedicat numai păcatele grave (căci doar pentru curăția sufletească e mai mare lucru a tăia și gândurile de la inimă și amintirile rele - ceea ce e propriu Evangheliei - decât a împiedica scoaterea ochiului și a dintelui aproapelui), tot așa se poate spune și despre dreptatea și nevointa sufletească, adică despre post, înfrânare și culcarea pe jos, starea în picioare, privegherea și celelalte care se obișnuiesc în legătură cu trupul și fac să se liniștească partea afectivă a trupului de păcatul cu fapta...bune sunt și acestea din Vechiul Testament, căci ele sunt o strunire a omului nostru din afară și un paznic împotriva patimilor cu fapta, ba mai mult ele ne păzesc sau ne împiedică de la păcatele cu mintea, de pildă, ne izbăvesc, cu ajutorul lui Dumnezeu, de pizmă de mânie și de celelalte”³⁹. Iar despre învățăturile desăvârșite de Hristos în Noul Testament, același părinte mai adăuga zicând că Noul Testament învață la „curăția inimii, sau observarea și păzirea minții, dacă este ținută cum trebuie învățătura, tăind toate patimile și toate relele, dezrădăcinându-le din inimă – iar acest lucru aduce – bucurie, bună nădăjduire, străpungere plâns și lacrimi, cunoștință de noi înșine și de păcatele noastre, smerenie adevărată, iubire nesfârșită față de Dumnezeu și de oameni și dragoste dumnezeiască în inimă”⁴⁰.

Potrivit Evangheliilor sinoptice, Împărăția lui Dumnezeu propovăduită de Mântuitorul se înfățișează sub trei feluri de manifestări. În primul rând se vorbește de o împărăție ce se realizează *în lăuntrul omului* (Luca 17, 21), adică în conștiința lui. De una ce se realizează în *exteriorul omului, la timpul prezent*, în comuniune cu ceilalți credincioși, formându-se astfel Biserica cea luptătoare a lui Hristos (Matei 6, 33; 21, 43; Marcu 12, 34). Iar în al treilea rând *Împărăția lui Dumnezeu mai este prezentată ca fiind și cea din Ceruri, cea viitoare, împărăția cea desăvârșită din care vor face parte toți sfinții* (Luca 16, 16; 18, 17; Matei 21, 43). Aceasta nefiind altceva decât Biserica triumfătoare.

³⁹ Isihie Sinaitul, *Cuvânt despre trezvie și virtute*, în col. “Filocalia”, vol. 4, Trad., introd. și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Ediția a II-a, Ed. Harisma, București, 1994, p. 84.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 45.

Rostul pocăinței, chiar și pentru oamenii societății noastre a rămas același. Dumnezeu este cel care cheamă mereu pe oameni spre a-și îndrepta căile lor (Matei 3, 8; Luca 3, 8) spre a dobândi viața cea adevărată, căci porțile Împărăției Cerurilor sunt deschise tuturor celor ce doresc să intre prin ele. La fel și în Sfânta Scriptură, fie că vorbim de Vechiul sau de Noul Testament, adevărurile de credință revelate menționează același lucru, că scopul pocăinței urmărește repunerea omului în starea harică de dinainte de căderea paradisiacă. Adică transformarea din omul cel vechi în unul nou, după cum zice și Iezechiel „*și voi da lor inimă nouă și duh nou*” (36, 26).

Fără nădejdea că prin pocăință Dumnezeu îi va oferi omului cele făgăduite, viața creștinului nu ar mai avea aceeași consistență religioasă, căci doar nădejdea este cea care îi oferă omului impulsul cel mai potrivit pentru a-și trăi viața în slujba lui Dumnezeu, potrivit preceptelor creștine spre dobândirea slavei cerești. Aceasta deoarece prin pocăință, omul nu face altceva decât să își jertfească propria voință, care deși este înclinată spre păcat, totuși prin supunerea ei către Dumnezeu își recunoaște starea de păcat, și astfel iese de sub robia păcatului intrând în starea de ascultare față de Dumnezeu.

Pocăința rămâne colacul de salvare și pentru cei ce trăiesc în societatea aceasta secularizată. Din paginile tezei de față am putut trage concluzia că lucrarea proniatoare pe care a desfășurat-o Dumnezeu cu poporul evreu, lucrare care a fost desăvârșită și extinsă de Mântuitorul către toate neamurile, este mai actuală ca oricând și nouă celor ce trăim în societatea secularizată de astăzi, când valorile reale ale societății sunt răsturnate, în detrimentul nonvalorilor; care au ajuns a fi promovate chiar în mod agresiv.

Considerăm că subiectul de față este actual și pentru că soluția de izbăvire este aceeași ca în Vechiul Testament, pocăința. Această temă am încercat și noi să o evidențiem. Căci era poarta de scăpare atât pentru evreii căzuți din ascultarea de Dumnezeu la idolatrie, precum este necesară și în zilele noastre acum când vedem că lumea este iarăși ispitită spre a cădea în credințe deșarte, în acest sens putând a observa că fără rușine, a început să apară chiar o literatură de propagandă pe diferite teme ezoterice care a scăpat parcă de sub control, și prin care dorește a-i face pe oameni să nu se mai închine lui Dumnezeu. Pocăința rămâne calea de scăpare pentru oamenii căzuți în fel de fel de credințe deșarte pe care le prezintă lumea aceasta secularizată, care parcă este pornită împotriva creștinismului și chiar a lui Dumnezeu. Dar nu la fel a fost și în timpurile iudaice precreștine? Și în toate cazurile, pentru a scăpa de pedeapsă nu au trebuit ei să aleagă pocăința ca singură cale pentru a primi iertarea de la Dumnezeu?

În fața degradării morale care a absorbit societatea, Biserica, ca una ce este păstrătoare a adevărilor scripturistice veșnice, este nevoită bineînțeles să ia atitudine. În încercarea de rezolvare a problemelor, este nevoie de repunerea în centru programelor sociale perspectiva pe care ne-o dau proorocii Vechiul Testament și Evanghelia. Pentru aceasta este nevoie de multă muncă și de misiune creștină. Este nevoie ca puținele instituții responsabile pe care le avem să depășească complexul secularizării și să sprijine bunele intenții și mijloacele de cele mai multe ori insuficiente ale Bisericii⁴¹. Întoarcerea promptă și radicală pe care au urmat-o ninivitenii (Iona 3, 5) la aflarea veștii care le anunța pieirea cetății lor pentru păcatele săvârșite, ar fi calea cea mai bună de urmat și pentru familiile creștinilor de azi sau chiar pentru întreaga societate. Deși poate prin păcate i-am întrecut pe aceia, asemănându-ne mai mult celor din Sodoma și Gomora pentru care nu a fost și nici nu va mai fi scăpare până la sfârșit.

Deasemeni și oamenii ar trebui să fie mai responsabili față de cele spirituale. Deasemeni considerăm că ar trebui lecturată mai mult Sfânta Scriptură, și nu doar cea a Noului ci și cea a Vechiului Testament spre a descoperi „intenția ei fundamentală, fără a neglija, însă, aporturile ei științifice”⁴² căci am văzut cât de multe răspusuri îndrumări folositoare aflăm pentru viața noastră și din cuprinsul Sfintei Scripturi.

Fiind cărți sfinte, scrise de autori sfinți, cărțile Sfintei Scripturi nu puteau să aibă decât un conținut sfințitor, iar rolul lor a fost în special acela de a le arăta oamenilor calea către Dumnezeu. Iar *calea cea mai simplă dar în același timp cea mai dificilă pentru dobândirea Împărăției Cerurilor a fost calea pocăinței*. Acest lucru am încercat și noi să subliniem în prezenta lucrare, menționând adevărul că, atât pentru poporul ales cât și pentru creștini, pentru a accede acolo unde este tronul cel ceresc trebuie un efort susținut, prin pocăință sinceră, mărturisire de păcate și dorința sinceră de a nu mai greși, schimbându-și radical cursul vieții, și dedicându-l lui Dumnezeu. Căci acesta este medicamentul potrivit chiar și pentru societatea noastră contemporană, asaltată de secularizare, și avem nădejdea că omul nu va uita că doar prin pocăință își va afla calea de salvare până la sfârșitul veacurilor indiferent de ce curente sociale, culturale și tehnologice vor apărea în lumea aceasta.

⁴¹ Pr. Prof. Dr. Vasile Răducă, *Familia creștină într-un mediu secularizat*, în rev. Ortodoxia, nr. 1, anul 2012, p. 30.

⁴² Olivier Clement, *Câtecul lacrimilor – eseu despre pocăință*, Trad. Ileana Brie, Ed. Patmos, Cluj-Napoca, p. 32.

BIBLIOGRAFIE :

IZVOARE :

1. *Biblia* sau *Sfânta Scriptură*, tipărită cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Iustin, Patriarhul Biserici Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1982.
2. *Biblia* sau *Sfânta Scriptură*, cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Daniel, Patriarhul Biserici Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Ed. I.B.M.B.O.R., 2008.
3. *Psaltirea proorocului și împăratului David*, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1994, 367 p. (sub îndrumarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Biserici Ortodoxe Române, ed. a VIIIa).
4. *Poezia Vechiului Testament. Cartea lui Iov, Psaltirea, Proverbele lui Solomon, Ecclesiastul, Cântarea Cântărilor, Plângerile lui Ieremia*, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 2000, 536 p. (cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Biserici Ortodoxe Române, versiune revizuită după Septuaginta, redactată și comentată de Bartolomeu Valeriu Anania, sprijinit pe numeroase alte Osteneli).
5. *Mica Biblie*, Ed. Arhiepiscopiei Sibiului, 1993, 455 p. (tipărită sub îndrumarea I.P.S. Dr. Antonie Plămădeală, arhiep. al Sibiului și mitrop. al Transilvaniei, Crișanei și Maramureșului, + 6 hărți alb-negru).
6. *Talmudul*, A. Cohen, Traducere: C. Litman, Ed. Hasefer, București, 1999, 553 p.
7. *The archaeology of Palestine*, William Foxwell Albright, Ediția a II-a, Ed. Penguin Books, 1954, 271 p.
8. *Învățătură de credință creștină ortodoxă*, Tipărită cu binecuvântarea și purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Biserici Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Ed. I.B.M.B.O.R, București 2000, 447 p.

DICȚIONARE ȘI CONCORDANȚE BIBLICE:

9. *Dictionar enciclopedic al Bibliei* (DEB), Coord. P.-M. Bogaert și alții. Traducere românească de Dan Slușanschi, Ed. Humanitas, București, 1999.
10. *Vocabular de teologie biblică*, Xavier Leon-Dufour ș. a., Traducere în română coordonată de Francisca Băltăceanu și Monica Broșteanu, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, București, 2001
11. *Dicționar biblic*, Red. Pr.: J. D. Douglas, Ediția a IV-a, Ed. Cartea Creștină, Oradea, 2008, 1354 p.
12. *Dicționar al Noului Testament*, Pr. Dr. Ioan Mircea, Ed. I.B.M.B.O.R, București, 1995. 578 p.
13. *Dicționar grec-roman. Dicționarul studentului. Limba greacă – koine*, Ionescu, Laurentiu Gabriel, Ed. Galaxia Gutenberg, 2011, 368 p.
14. *Dicționar de personaje biblice și reprezentarea lor în arte*, Viorica S. Constantinescu, Baruch Tercatin, Ediția a II – a, Ed. Hasefer, București, 2007, 375 p.
15. *The Interpreter's Dictionary of the Bible. An illustrated Encyclopedia*, By George Arthur Buttrick, Vol. I-V, Ed. Abingdon, Nashville, 1980
16. *The Exhaustive Concordance of the Bible, with key-word comparison of selected word and phrases in the King James version with five leading translation*, By James Strong, Ed. Abingdon, Nashville, Edition 39, 1980.
17. *Concordance de la Traduction Œcumenique de la Bible* (TOB), Société Biblique française, Les édition du cerf, 1993, 1261 p.

18. *Concordanță biblică tematică*, Dr. Constantin Chiricescu și Icon. Constantin Nazarie, (Ediția revăzută și completată de Pr. Vasile Dogaru și Pr. Neculai Dorneanu), Ed. Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 2000, 525 p.
19. Hârlăoanu, Pr. Cezar-Paul, *Studia biblica. Ghid în studiul Sfintei Scripturi*, Ed. Performantica, Iași, 2011, 268 p.
20. Idem, *Studia biblica. Ghid în studiul biblic*, Ed. Performantica, Iași, 2011, 256 p.
21. *Nouvelle Introduction à la Bible*, Wilfrid Harrington, Trad. în Fr. de Jaques Winardy, Edition du Seuil, Paris, 1970, 1126 p.

CĂRȚI ȘI AUTORI PATRISTICI:

22. *Epistola lui Barnaba*, în "Scrierile Părinților Apostolici", Trad. Pr. Prof. Dumitru Fecioru, în col. P. S. B., nr. 1, Ed. I.B.M.B.O.R., 1979.
23. Afanasiev, Nikolai, *Biserica Duhului Sfânt*, vol. I., Trad. Lb. Rusă, Elena Derevici, Ed. Patmos, Cluj-Napoca, 2008, 228 p.
24. Ambrozio al Milanului, Sfântul, *Tâlcuiri la Sfânta Scriptură. Despre rai, și Apologie pentru David*, Trad: Pr. Prof. Dumitru Fecioru, în col. P. S. B., nr. 52, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 2007, și în *Tâlcuiri la Facere*, vol. II, Ed. Cartea Ortodoxă- Egumenița, trad. Andreea Stănciulescu, București, 2006.
25. Boca, Pr. Arsenie, *Cărarea împărăției*, Ed. Sf. Episcopii Ortodoxe Române a Aradului, Deva, 2006, 358 p.
26. Boiu, Diac. Boșcu, *Legislațiunea lui Moise*, Teză de Licență, Tip. M. S. Niculescu & Co., București, 1905, 103 p.
27. Braniște, Pr. Prof. Dr. Ene, *Liturgica generală*, ed. I.B.M.B.O.R., București, 1993.
28. Briancianinov, Sf. Ignatie, *Aripi duhovnicești pentru cei osteniți și împovărați. Experiențe ascetice*. Vol. III, Trad. Adrian și Xenia Tănăsescu-Vlas, Ed. Sofia, București, 2001, 249 p.
29. Briem, Christian, *Eu acolo sunt în mijlocul lor*, Ed. G. B. V., Dillenburg, 1992, 514 p.
30. Brown, Raymond E., Joseph Fitzmyer ș. a., *Introducere și comentarii la Sfânta Scriptură*, vol I, Trad. Pr. Dumitru Groșan, Ed. Galaxia Gutenberg, 2004, 584 p. și vol. II – *Pentateuhul*, anul 2007, 1238 p.
31. Bucevschi, Prof. Diac. Dr. Orest ș. a., *Teologia Morală Ortodoxă. Manual pentru facultatile de teologie*, vol. I, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1979
32. Buchiu, Pr. Ștefan, *Întrupare și unitate. Restaurarea cosmosului în Iisus Hristos*, Ed. Libra, București, 1997, 254 p.
33. Calinic, Episcop Botoșăneanul, *Biblia în Filocalie. Antologie de texte biblice tâlcuite în filocalia românească*, vol. I., Ed. Trinitas, Iași, 1995.
34. *Cartea lui Ioan Botezătorul*, Trad. de Monica Medeleanu, București, Ed. Herald, 2010, 152 p
35. Cornițescu, Pr. Prof. Emil, *Arheologie biblică*, București, 1993.
36. Chialda, Dr. Mircea, *Sacrificiile Vechiului Testament*, Caransebeș, 1941, 521 p.
37. Sf. Chiril al Alexandriei, *Scrieri, partea a IV-a. Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, Traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Staniloae, în col. „P.S.B.”, vol. 41, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 2000, 1184 p.
38. Cârstoiu, Protos Lector Dr. Justinian, *Profeți mesianici*, Ed. „Bucura Mond”, București, 1999.
39. Clement Alexandrinul, *Stromatele*, în col. „P. S. B.” nr. 5, Trad. D. Fecioru, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1982,
40. Clement, Olivier, *Câtecul lacrimilor – eseu despre pocăință*, Trad. Ileana Brie, Ed. Patmos, Cluj-Napoca, 177 p.

41. Cosma, Sorin, *Ascetica*, Ed. Marineasa, Timișoara, 2003.
42. Idem, *Cumpătarea în etica filosofică antică și morală creștină. O încercare de sofrologie creștină*. Ed. Helicon, Timișoara, 1999, 440 p
43. Cocagnac, Maurice, *Simbolurile biblice-Lexic teologic*, Trad. Michaela Slăvescu, Ed. Humanitas, București, 1997, 420 p.
44. Cricovean, Pr. Dr. Mircea Florin, *Omul între fire și lege. Reflecții patristice*, Ed. Emia, Deva, 2005, 185 p.
45. Crossley, Gareth, *Vechiul Testament explicat și aplicat*, Trad. Dinu Moga, Ed. Coord. Dr. Dan Laurean Botică, Ed. Făclia, Oradea, 2008, 814 p.
46. Dale, Patrick, *Old Testament Law*, Ed. John Knox Press, Atlanta, 1985, 278 p.
47. + DANIEL, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, *Dăruire și dăinuire. Raze și chipuri de lumină din istoria și spiritualitatea românilor*, Ed. Trinitas, Iași, 2005, 435 p.
48. Idem, Preafericitul Părinte, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Teologie și spiritualitate*, Ed. Basilica a Patriarhiei Române, București, 2010, 318 p.
49. Daniel, Constantin, *Cultura spirituală a Egiptului antic*, Ed. Cartea Românească, București, 1985.
50. Idem, *Mandeenii și gnoza lor*, Studiu preluat din *Scripta aramaica*, Ed. Herald, București, 2008, în *Cartea lui Ioan Botezătorul*, Trad. de Monica Medeleanu, București, Ed. Herald, 2010, pp. 5-39.
51. Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic*, în col. "Filocalia" vol. 1, Trad., intro și note Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Ed. Humanitas, București, 1999.
52. Duquense, Jaques, *Isus*, Trad. Petru Creția și Sorin Mărculescu, Ed. Humanitas, București, 2000, Ediția a II-a, 327 p.
53. Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, trad. Cezar Baltag, Ed. Științifică, București, 1999.
54. Eliade, Mircea, Ioan Culianu în colab. cu H. S. Wiesner, *Dicționar al religiilor*, trad. Cezar Baltag, Humanitas, București, 1993.
55. *Epopoea lui Ghilgameș*, trad. din franceză de V. Șerbănescu și Al. Dima, ELU, București, 1966, 203 p.
56. Felea, Pr. Ilarion, *Pocăința. Studiu de documentare teologică și psihologică. Teza de doctorat*, Sibiu, 1939.
57. Filotei Sinaitul, *Capete despre trezvie*, în col. "Filocalia" vol. 4, Trad., intro și note, Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Ediția a II-a, Ed. Harisma, București, 1994, pp. 111-136.
58. Flaviu, Iosif, *Antichități iudaice*, vol. 1, trad. rom. Ion Acsan, Ed. Hasefer, București, 2002, 597 p.
59. Florea, Petru, *Opera exegetica a Sfântului Maxim Marturisitorul*, Ed. Academos, Tg-Mures, 1998.
60. Galeriu, Pr. prof. Constantin, *Jertfă și răscumpărare*, Editura Harisma, București, 1991, 312 p.
61. Gheorghe, Virgiliu, *Efectele televiziunii asupra minții umane și despre creșterea copiilor în ziua de astăzi*, Ed. Evanghelismos, București, 2005, 431 p.
62. Gouvalis, Arhim. Daniil, *Minunile creației*, Trad. Cristina Băcanu, Ed. Bunavestire, Bacău, 2001, 173 p.
63. Grigorie, Sf. de Nyssa, *Scrieri*, partea I, col. P.S.B. nr. 29, trad. Pr. Dumitru Stăniloae, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1982.
64. Hausherr, Irenée, *Plânsul și străpungerea inimii la Părinții răsăriteni*, Ediția a II – a , Trad. Mihai Vladimirescu, Ed. Deisis, Sibiu, 2009.

65. Henry, Carl F.M., *Dumnezeu revelație și autoritate*, vol II., Ed. Cartea Creștină, 1994, 610 p.
66. Ielciu, Ioan Mircea, *Har și libertate în viziunea teologică a sfântului Ioan Cassian*, Ed. Paralela 45, 2002.
67. Ilie Ecdicul, *Capete morale*, în Filocalia, vol. 4, Trad., intro. și note, Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Ediția a II-a, Ed. Harisma, București, 1994, pp. 297-344.
68. Ilie, Marian D., *Elemente de pedagogie generală, teoria curriculum-ului și teoria instruirii*, Ed. Mirton, Timișoara, 2005, 244 p.
69. Ioan, Sf. Casian, *Scrieri alese. Convorbiri duhovnicești*, în col. P.S.B. nr. 57, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1990
70. Ioan Carpatul, *Una sută capete de mângâiere*, în Filocalia vol. 4, Trad., introd. și note Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Ediția a II-a, Editura Harisma, București, 1994, pp. 140-171.
71. Ioan, Sfântul Damaschin, *Dogmatica*, Trad. în rom. Pr. Prof. Dumitru Fecioru, Ed. IBMBOR, București, 2005, 216 p.
72. Ioan, Sfântul Gura de Aur, *Omilii la facere*, vol. I, Trad: Pr. Prof. Dumitru Fecioru, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 2003, și în *Scrieri. Partea I. Omilii la Facere*, în col. P.S.B. 21, trad., introd., indici și note de Pr. Dumitru Fecioru, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1987.
73. Idem, *Omiliile despre pocăință*, Trad. Pr. Prof. D. Fecioru, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 2006,
74. Ioan, Sf. Scărarul, *Scara*, în „Filocalia”, vol. 9, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1980, și ediția a II-a, Ed. Humanitas, București, 2002.
75. Ignatie, Sfântul Briancianinov, *Cuvânt despre moarte*, Trad. rom. de Adrian și Xenia Tănăsescu-Vlas, Ed. Sophia, București, 2007.
76. Isaac, Sf. Sirul, *Cuvinte despre nevoință*, în col. „Filocalia”, vol. 10, Trad. Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1981.
77. Isihie Sinaitul, *Cuvânt despre trezvie și virtute*, în col. „Filocalia”, vol. 4, Trad., introd. și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Ediția a II-a, Ed. Harisma, București, 1994.
78. Kraiopoulos, Arhim. Simeon, *Taina suferinței*, Ed. Bizantină, București, 2007, 318 p.
79. Idem, *Adame unde ești? Despre pocăință*, Trad. Pr. Victor Manolache, Ed. Bizantină, București, 2008.
80. Kovalevsky, Jean, *Taina Originilor*, Ed. Anastasia, București, 1996.
81. Lot-Borodine, Myrrha, *Taina darului lacrimilor în răsăritul creștin*. Trad. din lb. fr. de Maria și Adrian Alexandrescu, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1997.
82. Mladin, Mitropolitul Ardealului Nicolae, *Studii de Teologie morală*, Editura și Tipografia Arhiepiscopiei, Sibiu, 1969.
83. Mladin, Mitr. Dr. Nicolae, Diac. Orest Bucevski, Constantin Pavel, Pr. Ioan Zăgorean, *Teologia Morala Ortodoxă, pentru facultățile de teologie*. Vol II. *Morala Specială*. Ed. Reîntregirea, Alba-Iulia, 2003, 355 p.
84. Magnin, Thierry, *A deveni tu însuși în lumina științei și a Bibliei*, Trad. din lb. franc. Alexandra Corina Stavinski, Ed. Curtea Veche, București, 2007, 344 p.
85. Manoilescu-Dinu, Natalia, *Iisus Hristos Mântuitorul în lumina Sfintelor Evanghelii*, Ed. Bizantină, București, 2004. 749 p.
86. Mantzaridis, Georgios, *Morala creștină*, Ediția a 2-a, Ed. Bizantină, București, 2006, 607 p.
87. Marcu Ascetul, *Despre legea duhovnicească*, în col. „Filocalia”, vol. 1, Trad. Pr. Prof. D. Stăniloae, Ed. Humanitas, București, 1999.

88. Idem, *Răspuns acelor care se îndoiesc despre dumnezeiescul botez*, Trad., intro. și note Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, în col. "Filocalia", vol.1. Ed. Humanitas, București, 1999.
89. Maxim, Sfântul Mărturisitorul, *Ambigua*, trad. și note de Pr. Prof. D. Stăniloae, în "P. S. B." vol.80, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1983.
90. Idem, *Răspunsuri către Talasie*, în Filocalia vol 3, Trad. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Ed. Harisma, 1994, 495 p.
91. Idem, *Cuvânt ascetic prin întrebări și răspunsuri*, în Filocalia, vol. 2., Trad. și note Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Ed. Humanitas, București, 1999, 277 p.
92. Mead, G. R. S., *Un studiu asupra simbolismului lui Ioan Botezătorul*, pp. 41-67, în *Cartea lui Ioan Botezătorul*, Trad. de Monica Medeleanu, Ed. Herald, București, 2010, 152 p.
93. Muntean, Pr. Drd. Cristian, *Ierusalim, istorie și eshatologie*. Teză de doctorat, în rev. „Studii Teologice”, nr. 1-2, anul 2004, pp. 3-180.
94. Nelson, John K., *A year in the life of a Shinto shrine*, University of Washington press, 1996, 281 p.
95. Nicolescu, Dr. Alexandru, *Teologia morală*, vol. I, Tip. Seminarului Teologic Greco-Catolic, Blaj, 1918, 503 p.
96. Nil, Sf. Ascetul, *Cuvânt ascetic*, în Filocalia, vol. 1, Trad. și note Pr. Prof. D. Stăniloae, Ed. Humanitas, București, 1999.
97. Origen, *Scrisori alese, Vol. II*, în col. P. S. B. vol. 7, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1991.
98. Idem, *Despre principii*, trad. și note Pr. Prof. Teodor Bodogae, în col. „P.S.B.”, vol. 8, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1982.
99. Patapievic, Horia-Roman, *Om recent*, Ediția a III-a, București, Ed. Humanitas, 2006, 504 p.
100. Pentiuc, Dr. Eugen J., *Cartea profetului Osea. Introducere, traducere și comentariu*, Ed. Albatros, București, 2001, 359 p.
101. Petrescu, Macedon (+ Teodosie Snagoveanu), *Cartea Psalmilor și importanța ei în viața pastoral-misionară a Bisericii*, Teză de Doctorat, Volum dactilografiat, București, 1999, 421 p.
102. Petrescu, I.P.S. Teodosie Tomitanul, *Viața iudeilor oglindită în Psaltirea lui David*, Ed. „Ovidius” University Press, Constanța, 2001, 106 p.
103. Idem, *Muzica Vechiului Testament*, Ed. „Ovidius” University Press, Constanța, 2001, 112p.
104. Idem, *Psaltirea cu explicații și adnotări asupra termenilor biblici*, Ed. „Ovidius” University Press, Constanța, 2001, 203 p.
105. Petru, Cuviosul Damaschinul, *Învățăături duhovnicești*, în "Filocalia" vol. 5, E.I.B.M.B.O.R., București, 1976,
106. Idem, *Cartea întâi*, în „Filocalia de la Prodrumul”, vol. I, Versiunea Sf. Nicodim Aghioritul și Sf. Macarie Mitropolitul Corintului, Trad. Și note Doina Uricariu, Ed. Universalia, 2001, 679 p.
107. Pop, Pr. Prof. Univ. Dr. Octavian, *Lucrarea Duhului Sfânt în Vechiul Testament*, Ed. Mirton, Timișoara, 2004, 88 p.
108. Rose, Ieromonah Serafim, *Cartea Facerii, crearea lumii și omul începuturilor*, Trad. Constantin Făgețan, Ed Sophia, București, 2001, 480 p.
109. Roventă, Pr. Dr. Haralambie, *Epistola Întâia către Tesaloniceni a Sfântului Apostol Pavel*, Introducere și comentariu, București 1938.
110. Scriban, Arhim. I., *Curs de teologie morală*, Ediția a II-a, Tip. „Jockey-Club” Ion C. Văcărescu, București, 1921, 684 p.

111. Simeon, Sf. Noul Teolog, *Cele 225 de capete teologice și practice*, în Filocalia, vol. 6, Trad. și note Pr. Prof. D. Staniloae, Ed. Humanitas, București, 2005.
112. Idem, *Cuvântări morale*, în Filocalia, vol. 6, Trad. și note Pr. Prof. D. Staniloae, Ed. Humanitas, București, 2005
113. Staniloae, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Teologia dogmatică ortodoxă*, Ediția III, Ed. I.B.M.B.O.R., vol. I, București, 2007.
114. Idem, *Teologia morală ortodoxă*, vol. III, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1981, 319 p.
115. Stăniloae, D., N. Chițescu, I. Todoran și I. Petruță: *Teologia Dogmatică și Simbolică, vol I, Manual pentru facultățile de Teologie*, Ediția a II-a, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2004.
116. Schultz, Samuel J., *Călătorie prin Vechiul Testament*, Ed. Cartea Creștină, Oradea, 2001.
117. Talasie Libianul și Africanul, *Despre dragoste, înfrânare și petrecerea cea după minte*, în „Filocalia”, vol. 4, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1993, 338 p.
118. Târnavschi, Pr. Dr. Vasile, *Introducere în sfintele cărți ale Testamentului Vechi*, Ed. Glasul Bucovinei, Cernăuți, 1928, 656 p.
119. Teodor al Edesei, *Una sută de capete foarte folositoare*, în col. „Filocalia” vol. 4, Trad., intro și note, Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Ediția a II-a, Ed. Harisma, București, 1994, pp. 215-265.
120. Teofil, Sf. al Antiohiei, *Către Autolic, II, 27*, trad. Pr. D. Fecioru, în *Apologeți de limbă greacă*, col. „P.S.B.”, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1980.
121. Tertulian, *Despre pocăință*, în col. „P.S.B.” nr. 3, Ed. I.B.M.B.O.R., Trad. Nicolae Chițescu, București, 1981.
122. Thomas, Joseph, *Le mouvement baptiste en Palestine et Syrie*, Gembloux, 1935.
123. Tulcan, Pr. Conf. Dr. Ioan, *Misterul mântuirii în Hristos și în Biserică*, Ediția a II-a, Ed. Universității „Aurel Vlaicu” Arad, 2004, 211 p.
124. Usca, Pr. Ioan Sorin, *Vechiul Testament în talcurile Sfintilor Parinti. Facerea*, Ed. Christiana, București, 2002.
125. Vasile, Sfântul cel Mare, *Omilii la facerea omului. Omilie despre rai*, Trad. Ierom. Lavrentie Carp, Ed. Doxologia, Iași, 2010, 100 p.
126. Idem, *Scrieri I. Omilii la hexaemeron*, în col. P. S. B. nr. 17, Trad. Și note Pr. Prof. Dumitru Fecioru, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1986, 643 p.
127. Vasile, Danion, *Underground. Rebelii generației nu*, Ed. Agnos, Sibiu, 2007, 250 p.
128. Yannaras, Christos, *Abecedar al credinței*, Trad. Pr. Prof. dr. Constantin Coman, Ed. Bizantină, București, 2007, 203 p.

ARTICOLE ȘI STUDII TEOLOGICE:

129. Abrudan, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Cartea Psalmilor în spiritualitatea ortodoxă*, în rev. „Studii Teologice”, nr. 7-8, anul 1985, pp. 453-471.
130. Idem, *Cartea Iov și valoarea ei antropologică*, în rev. „Mitropolia Banatului”, nr. 1-2, anul 1984, pp. 7-20.
131. Idem, *Mântuirea și sensul ei comunitar în scrierile profetice ale Vechiului Testament*, în rev. „Studii Teologice”, nr. 1-2, anul 1975, pp. 30-44.
132. Idem, *Profeții și rolul lor în istoria mântuirii*, în rev. „Mitropolia Ardealului”, nr. 3-4, anul 1983, pp. 141.
133. Idem, *Religia evreilor: Iudaismul*, în rev. „Mitropolia Ardealului”, nr. 5, anul 1986, pp. 11-28.

134. Achimescu, Pr. Conf. Dr. Nicolae, *Pseudo-religiozitate și agresivitate în lumea de astăzi*, în „Priveghind și lucrând pentru mântuire”. Volum editat la aniversarea a 10 ani de arhipăstorire a Înalt Prea Sfințitului Părinte DANIEL, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei 1 iulie 1990 – 1 iulie 2000, Ed. Trinitas, Iași, 2000, pp. 304-316.
135. Baba, Pr. Prof. Ioan, *Esenienii – Date în legătură cu istoria, învățătura și viața lor, din srusele filoniene și în baza descoperirilor de la Qumran*, în rev. „Mitropolia Banatului”, nr. 4-6, anul 1993, pp. 43-57.
136. Baba, Pr. Teodor, *Profeții vechi, oratori sau nescriitori în Vechiul Testament*, în rev. „Altarul Banatului/Mitropolia Banatului”, nr. 7-9, anul 1994, pp. 35-44.
137. Idem, *Profetul Ilie în lumina izvoarelor biblice și patristice*, în rev. „Altarul Banatului/Mitropolia Banatului”, nr. 7-8, anul 1990, pp. 36-47.
138. Basarab, Pr. Prof. Dr. Mircea, *Domnul nostru Iisus Hristos ca interpret al Sfintei Scripturi*, în rev. „Mitropolia Ardealului”, nr. 5-6, anul 1983, pp. 280-296.
139. Idem, *Psalmul LI (L). Ideea de rugăciune și jertfă*, în rev. „Studii Teologice”, nr. 7-8, anul 1978, pp. 410-426.
140. Bănescu, Prot. Dr. Marcu, *Marginalii la cartea Iov*, în rev. „Mitropolia Banatului”, nr. 1, anul 1987, pp. 13-21.
141. Belea, Prot. Nicodim, *Teologia Decalogului*, în rev. „Mitropolia Ardealului”, nr. 3, anul 1986, pp. 31-44.
142. Belu, Pr. Prof. D., *Împărăția lui Dumnezeu și Biserica*, în rev. „Studii Teologice”, nr. 9-10, anul 1956, pp. 539-553.
143. Bogdaproste, Drd. Gheorghe, *Valoarea moral-socială a “Cărții Psalmilor”*, în rev. „Studii Teologice”, nr. 1-2, anul 1970, pp. 104-117.
144. Bucevschi, Diac. Prof. Orest, *Sf. Ioan Gură de Aur: Omiliile despre pocăință*, în rev. „Studii Teologice”, nr. 9-10, anul 1957, pp. 625-631.
145. Buchiu, Pr. Conf. Dr. Ștefan, *Integrare și secularizare*, în volumul „Biserica în misiune. Patriarhia română la ceas aniversar”, Tipărit cu aprobarea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 2005, pp. 833-844.
146. Bude, Pr. Ioan, *Locul Sfântului Ioan Botezătorul în iconomia mântuirii după Noul Testament*, în rev. „Mitropolia Banatului”, nr. 1, anul 1989, pp. 29-42.
147. Idem, *Vechiul Testament despre structura și frumusețea ființei umane*, în rev. „Mitropolia Banatului/Altarul Banatului”, nr. 7-9, anul 1997, pp. 78-82.
148. Buga, Pr. Ion, *Sfântul Ioan Botezătorul, primul martor public al Fiului lui Dumnezeu cel întrupat*, în rev. „Ortodoxia”, nr. 1, anul 1983, pp. 73-82.
149. Burcuș, Drd. M. Teodor, *Aspecte sociale în predica profeților Vechiului Testament*, în rev. „Studii Teologice”, nr. 9-10, anul 1966, pp. 575-583.
150. Burtan, Drd. Gheorghe, *Rolul îndrumător al Vechiului Testament*, în „Studii Teologice”, nr. 9-10, anul 1973, pp. 725-735.
151. Caraza, Diac. Ioan, *Sfântul Ioan Botezătorul – Înainte-mergătorul Domnului nostru Iisus Hristos*, în rev. „Studii Teologice”, nr. 3-4, anul 1997, pp. 97-152.
152. Cârstoiu, Protos. Lector. Dr. Justinian, *Împărăția cerurilor, scopul final al omului*, în rev. „Studii Teologice”, nr. 3-4, anul 1997, pp. 165-176.
153. Chialda, Pr. Prof. Dr. Mircea, *Îndatoriri moral-sociale, după Decalog*, în „Studii Teologice”, nr. 9-10, anul 1956, pp. 603-621.
154. Constantin Daniel, *“Irodienii” – Denumire a esenienilor în Noul Testament*, în rev. „Studii Teologice” nr. 7-8, anul 1970, pp. 528-546.
155. Idem, *O importantă menționare a esenienilor făcută de Sfântul Apostol Pavel*, în rev. „Studii Teologice”, nr. 1-2, anul 1977, pp. 148-159.

156. Cornițescu, Pr. Prof. Dr. Emilian, *Proorocirea, putere umană sau dar dumnezeiesc?*, în rev. „Glasul Bisericii”, nr. 4-6, anul 1993, pp. 70-72.
157. Idem, *Sensul rugăciunii după Vechiul Testament*, în „Ortodoxia”, nr. 3, anul 1983, pp. 387-404.
158. Idem, *Sensul postului după Sfânta Scriptură*, în rev. “B.O.R.”, nr. 4-6, anul 1991, pp. 83-94.
159. Idem, *Texte din Vechiul Testament, greșit interpretate*, în rev. “Studii Teologice” nr. 5, anul 1987, pp. 7-27.
160. Dură, Diacon. drd. Nicolae V., *Decalogul în expunere catehetică*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 7-9, anul 1982, pp. 464-480.
161. Ene, Pr. Prof. Drd. Romeo, *Pornografia și consecințele ei în viața de familie. O perspectivă misionară*, în rev. „Almanah Bisericesc”, anul 2011, Ed. Arhiepiscopiei Buzăului și Vrancei, pp. 238-257.
162. Georgescu, Ion V., *Legământul meu este un legământ de pace*, în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 3-4, anul 1964, pp. 456-495.
163. Georgescu, Pr. Magistrand Mihai, *Idei morale și sociale în comentariul la Psalmi al Sf. Vasile cel Mare*, în rev. “Studii Teologice”, nr. 7-8, anul 1958, pp. 463-474.
164. Gesche, A., *Essai d'interpretation dialectique du phénomène de secularization*, în „Revue théologique de Louvain”, Première année, 1970, fasc. 3, pp. 268-288, recenzie de Prof. C. Pavel, în rev. „Studii Teologice”, nr. 1-2, anul 1973, pp. 140-143.
165. Gheorghiu, Pr. Prof. Dr. Vasile, *Mărturia lui Ioan Botezătorul față de delegații Sinedriului din Ierusalim (Ioan 1, 19-28)*, în rev. “Mitropolia Moldovei și Sucevei” nr. 3-4, anul 1959, pp. 165-178.
166. Grosu, Pr. Pavel, *Rostul postului*, în rev. „Studii Teologice”, nr. 3-4, anul 1951, pp. 214-222.
167. Hrisostom, Sf. Ioan, *Cuvânt despre pocăință – Psalmul 50*. Trad. din lb greacă de Pr. Prof. Nicolae Neaga, în rev. “Mitropolia Ardealului”, nr. 4, anul 1988, pp. 23-26.
168. Ică, Diac. Dr. Ioan I. Jr., *Globalizarea – mutații și provocări*, în volumul „Biserica în misiune. Patriarhia română la ceas aniversar”, Tipărit cu aprobarea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 2005, pp. 684-703.
169. Iazadjieff, Arhim. Sergiu, *A putut oare face parte Sfântul Ioan Botezătorul din comunitatea esenienilor de la Qumran?*, Trad. din fr. de Pr. Ioan Găgiu, în rev. “Studii Teologice”, nr. 3-4, anul 1964, pp. 172-183.
170. Ionescu, Pr. Virgil Dimitrie, *Biserica și flagelul drogurilor*, în rev. “Ortodoxia”, nr. 1-2, anul 2007, pp. 237-257.
171. Izvoranu, Pr. Lector Alexandru, *David, chip al pocăinței. (Comentând Psalmul 50)*, în rev. “Mitropolia Olteniei” nr. 3-6, anul 1995, pp. 37-57.
172. Idem, *Introducere la Psalmul 50*, în rev. “Mitropolia Olteniei”, nr. 1-6, anul 1994, pp. 71-79.
173. Jerpălău, Pr. Drd. Gheorghe, *Ideea de pocăință în Vechiul Testament*, în „Glasul Bisericii”, nr. 10-12, anul 1984, pp. 744-761.
174. Idem, *Temeiuri Vechi-Testamentare pentru colaborarea și împăcarea între oameni*, în rev. „Studii Teologice”, nr. 9-10, anul 1985, pp. 699-710.
175. Idem, *Respectarea bunurilor aproapelui după Vechiul Testament*, în rev. “Studii Teologice”, nr. 3-4, anul 1982, pp. 242-254.

176. Idem, *Valoarea interpretării tipologice a Vechiului Testament*, în rev. „Studii Teologice”, nr. 5-6, anul 1981, pp. 423-435.
177. Jurcan, Prof. Drd. Emil, *Mișcarea satanică și influențele ei*, în rev. “Studii Teologice”, nr. 5-6, anul 1993, pp. 89-112.
178. Mircea, Pr. Ioan, *Cele zece porunci, în lumina Noului Testament*, în „B. O. R.” nr. 3-4, anul 1984, pp. 175-187.
179. Idem, *Apostolatul după Noul Testament*, în rev. “Studii Teologice” nr. 7-8, anul 1970, pp. 547-564.
180. Neaga, Pr. Prof. Nicolae, *Ideea de mântuire în Vechiul Testament*, în “Glasul Bisericii”, nr. 9-10, anul 1960, pp. 742-752.
181. Idem, *Colonialismul în epoca Vechiului Testament*, în rev. „Mitropolia Banatului”, nr. 7-12, anul 1961, pp. 10-21.
182. Idem, *Decalogul*, în rev. „Mitropolia Banatului” nr. 1-3, anul 1957, pp. 36-44.
183. Idem, *Împărăția păcii. Isaia 2, 4.*, în rev. “M.M.S.” ,nr. 8-9, anul 1957, pp. 569-570.
184. Idem, *Împărăția lui Dumnezeu – Împărăția păcii*, în rev. “Mitropolia Ardealului”, nr. 7-8, anul 1983, pp. 401-414.
185. Idem, “*Miluieste-mă, Dumnezeule*”. *Explicarea Psalmului 50*, în rev. „Glasul Bisericii”, nr. 4-5, anul 1989, pp. 19-22.
186. Idem, *Mizantropi în epoca Vechiului Testament*, în rev. “Mitropolia Ardealului”, nr. 9-10, anul 1961, pp. 519-530.
187. Idem, *Ortodoxia și Vechiul Testament*, în rev. “Mitropolia Banatului”, nr. 7-8, anul 1962, pp. 299-318.
188. Idem, *Postul*, în rev. “Glasul Bisericii”, nr. 1-2, anul 1990, pp. 21-24.
189. Idem, *Sf. Ambrozie al Milanului: Psalmul 50-Miluieste-mă Dumnezeule...*, Traducere și prezentare a autorului, în rev. „Mitropolia Banatului-Altarul Banatului”, nr. 5-6, anul 1990, pp. 58-80.
190. Negoită, Pr. Athanasie, *Bunurile pământești, după vechiul Testament*, în rev. „Mitropolia Olteniei”, nr. 5-6, anul 1976, pp. 329-338.
191. Idem, *Creștinismul și esenianismul în lumina manuscriselor de la Marea Moartă*, în rev. “Mitropolia Olteniei”, nr. 1-3, anul 1978, pp. 41-51,
192. Negoită, Pr. Dr. T., *Pustnicul de la Iordan. Sfântul Ioan Botezătorul*, în. rev. “Revista Teologică”, nr. 1-2, anul 1941, pp. 59-65.
193. Nicolae, Drd. Mihăiță, *Dreptatea lui Iahve și dreptatea lui Israel*, în rev. „Glasul Bisericii”, nr. 5-6, anul 1969, pp. 643-651.
194. Nicolaescu, Prof. Diacon N. I., *Adevărata pietate după Noul Testament*, în rev. “Studii Teologice”, nr. 1-2, anul 1969, pp. 35-53.
195. Nicolescu, Costion, *O teologie a hranei și hrănirii la Sf. Efreim Sirul. Partea a patra: diverse alimente*, în rev. “Ortodoxia”, nr. 1, anul 2010, pp. 47-75.
196. Papuc, Diac. Gheorghe, *Din fire plinesc poruncile legii*, în „Mitropolia Aradului”, nr. 5-6, anul 1958, pp. 491-492.
197. Idem, *Sensul jertfelor după profeții Vechiului Testament*, în rev. “Mitropolia Ardealului”, nr. 5-8, anul 1957, pp. 428-439.
198. Paschia, Pr. Dr. Gheorghe, *Profeții Vechiului Testament propovăduiesc pacea, se roagă și luptă pentru ea*, în rev. „B.O.R.”, nr. 11-12, anul 1984, pp. 763-772.
199. Pavel, C., *Esența învățăturilor morale ale Legii vechi*, în „Glasul Bisericii”, nr. 3-4, anul 1964, pp. 195-199.
200. Pârvănescu, Pr. A., *Morala sinagogală și morala lui Iisus*, în „Revista Teologică”, nr. 6-7, anul 1928, pp. 165-185.

201. Pentiuc, Drd. Eugen, *Actualitatea mesajului profetic veterotestamentar*, în rev. „Glasul Bisericii”, nr. 6-8, anul 1983, pp. 380-389..
202. Idem, *Noțiunea de sfințenie în Vechiul Testament*, în rev. “M.M.S.”, nr. 7-9, anul 1983, pp. 375-384.
203. Petrescu, Drd. Macedon, *Idei morale și sociale în scrierile profetilor mari ai Vechiului Testament*, în rev. „Studii Teologice” nr 1-2, anul 1984, pp. 103-109.
204. Plămădeală, Drd. Ierom. Antonie, *Învățătura ortodoxă despre rai și iad*, în rev. “Studii Teologice”, nr. 7-8, anul 1968, pp. 558-575.
205. Pop, Protos. Irineu, *Chipul lui Hristos în ființa și viața morală a creștinului*, în rev. “B.O.R.”, nr. 1-2, anul 1987, pp. 86-96.
206. Popa, Pr. Lect. Dr. Gheorghe, *Secularizarea lumii moderne: o stringentă problemă pentru reflecția teologică*, în rev. „Ortodoxia”, nr. 3-4, anul 1999, pp. 261-271.
207. Popa, Drd. D. Ion, *Caracterizarea omiletică a prediciei profetilor Vechiului Testament*, în rev. “Glasul Bisericii”, nr. 3-4, anul 1971, pp. 281-293.
208. Popescu, Pr. Dumitru, *Pocăința ca refacere a legăturii credincioșilor cu Dumnezeu și cu semenii*, în rev. “B.O.R.”, nr. 1, anul 2010, pp. 359-370.
209. Popescu, Magistrand Mihail-Gabriel, *Mântuitorul ca învățător al Sfinților Apostoli*, în rev. “Studii Teologice”, nr. 1-2, anul 1962, pp. 26-38.
210. Prelipceanu, Pr. Prof. Vladimir, *Decalogul, lege morală universală și permanentă*, în „M. M. S.”, nr. 5, anul 1956, pp. 246-258.
211. Idem, *Evangheliile sinoptice. Probleme dogmatice și idei sociale*, în rev. “Studii Teologice”, nr. 5-6, anul 1953, pp. 365-381.
212. Idem, *Idei despre pietate în Vechiul Testament*, în rev. „Studii Teologice”, nr 1-2, anul 1952, pp. 15-24.
213. Idem, *Actualitatea învățăturilor moral-sociale din cartea lui Isus fiul lui Sirah*, în rev. „Studii Teologice”, nr. 9-10, anul 1955, pp. 582-599.
214. Idem, *Viața religios-morală după concepția Vechiului Testament*, în rev. “Mitropolia Olteniei”, nr. 5-6, anul 1962, pp. 271-283.
215. Radu, Prot. Dr. Simion, *Pocăința în religiile precreștine*, în rev. „Mitropolia Ardealului”, nr. 4-6, anul 1965, pp. 329-347.
216. Răducă, Pr. Dr. Vasile, *Actul catehetic: Cateheza și acțiunile catehetice*, în rev. “Studii Teologice”, nr. 3-4, anul 1997, pp. 153-164.
217. Idem, *Familia creștină într-un mediu secularizat*, în rev. Ortodoxia, nr. 1, anul 2012, p. 13-31.
218. Răduleanu, Pr. Boris, *Sfântul Ioan Înaintemergătorul*, în rev. “Glasul Bisericii”, nr. 7-8, anul 1976, pp. 725-741.
219. Rezuș, Pr. Prof. Petru, *Istoricitatea Mântuitorului*, în rev. “Studii Teologice”, nr. 3-4, anul 1957, pp. 177-199.
220. Sauca, Pr. Prof. Dr. Ioan, *Eshatologie și societatea de azi - probleme și perspective*, Volum editat la aniversarea a 10 ani de arhipăstorie a Înalt Prea Sfințitului Părinte DANIEL, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei 1 iulie 1990 – 1 iulie 2000, Ed. Trinitas, Iași, 2000, pp. 343-349.
221. Savin, Prof. I. Gh., *Mântuitorul Iisus Hristos în lumina Sfințelor Evanghelii*, în rev. “Studii Teologice”, nr. 9-10, anul 1964, pp. 519-532.
222. Savu, Teofan Mitropolitul Olteniei, *Tinerii, prioritate misionară a Bisericii*, în volumul „Biserica în misiune. Patriarhia română la ceas aniversar”, Tipărit cu aprobarea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 2005, pp. 413-424.

223. Serafincean, Prof. I., *Legământul lui Dumnezeu cu Noe și importanța lui religioasă*, în „M.M.S.”, nr. 10-12, anul 1969, pp. 581-598.
224. Semen, Pr. Conf. Dr. Petre, *Personalitatea lui Moise și valoarea poruncilor date prin el*, în „M.M.S.”, nr. 1-6, anul 1996, pp. 21-33.
225. Idem, *Sensul noțiunii de dreptate după cărțile istorice și profetice ale Vechiului Testament*, în „Mitropolia Olteniei”, nr. 7-9, anul 1978, pp. 571-583.
226. Idem, *Sfințenia lui Dumnezeu și sfințenia oamenilor în Vechiul și Noul Testament*, în rev. “Teologie și Viață”, nr. 1-3, anul 1992, pp. 46-57.
227. Idem, *Învățătura despre suflet în Vechiul Testament*, în rev. „Studii Teologice”, nr. 9-10, anul 1977, pp. 672-682.
228. Idem, *Combaterea corupției morale de către profeții Vechiului Testament*, în „M. M. B. - Teologie și Viață”, nr. 8-10, anul 1992, pp. 3-14.
229. Idem, *Valoarea religios-morală a jertfelor Vechiului Testament*, în rev. „Mitropolia Olteniei”, nr. 10-12, anul 1977, pp. 747-755.
230. Idem, *Valoarea spirituală a postului după Biblie*, în rev. “Studii Teologice”, nr. 1, anul 2008, pp. 27-37.
231. Simedrea, Mitropolit Tit, *Sfântul Ioan Botezătorul în lumina descoperirilor de la Qumran*, în rev. “Studii Teologice”, nr. 3-4, anul 1958, pp. 139-161.
232. Slevoacă, Pr. Dr. Ștefan, *Aspecte actuale ale predicii profeților Vechiului Testament*, în rev. „Studii Teologice”, nr. 1-2, anul 1980, pp. 5-14.
233. Stamatoiu, Pr. Prof. Dionisie, *Ideea de „legământ” în Vechiul Testament*, în „Mitropolia Olteniei”, nr. 6, anul 1986, pp. 31-47.
234. Idem, *Raportul dintre Legea veche și Legea nouă după Predica de pe munte*, în „Mitropolia Olteniei”, nr. 7-9, anul 1979, pp. 548-558.
235. Stan, Pr. Prof. Ioan, *Poziția Bisericii față de problemele tinerilor*, în rev. Glasul Bisericii, nr. 9-12, anul 2004, p. 127-134.
236. Teșu, Pr. Ioan C., *Familia contemporană, între ideal și criză*, în rev. “Studii Teologice”, nr. 1, anul 2011, pp. 69-95.
237. Idem, *Metafizica suferinței*, în rev. “Studii Teologice” nr. 2, anul 2012, p. 27.
238. Todoran, Drd. Simion, *Idei doctrinare în proorocia lui Isaia*, în rev. „Glasul Bisericii”, nr. 4-6, anul 1982, pp. 398-406.
239. Tulcan, Pr. Prof. Dr. Ioan, *Iisus Hristos propovăduitorul adevăratei pocăințe*, în rev. “Atlasul Banatului”, nr. 4-6, anul 1993, pp. 28-30.
240. Vasile, Sf. cel Mare, *Lauda păcii (Isaia 2,4)*, Trad. și coment. de Pr. Prof. Nic. Petrescu, în rev. „B.O.R.” nr. 11-12, anul 1984, pp. 772-776.
241. Vizitiu, Pr. Drd. Mihai Gh., *Iisus Hristos viața lumii*, în rev. „Ortodoxia”, nr. 1, anul 1983, pp. 145-154.
242. Zamfir, Ierom. Drd. Modest, *Purificările liturgice ale Vechiului Testament și cele prevăzute în manuscrisele descoperite la Qumran*, în rev. “Mitropolia Ardealului”, nr. 10-12, anul 1979, pp. 808-816.